

1-24.
ЮРКА ГЛУРК

Ба47136

ВЯСКОВЫЯ
УРЫСКИ

АННЕ Ц.В. "МАЛАДНЯКА"
МЭНСК - 1926

2-24

11788

Gauruk, Ju.

Wr. 668.

Vjaskovyjâ ryski.

Mensk-1926 god.

Ländliche Bilder.

Minsk-1926.

Ба 47136

ЮРКА ГАУРУК

008.

8
Ба 47136

Беларусь

ВЯСКОВЫЯ РЫСКІ

Бел. аддзел
1994 г.

211341
Д. А. Г. Бел.
15467

Б Г 124 (Ба 4409)

ВЫДАЊНЕ ЦБ „МАЛАДНЯКА“
МЕНСК—1926

МОН
ЛЕНІНА

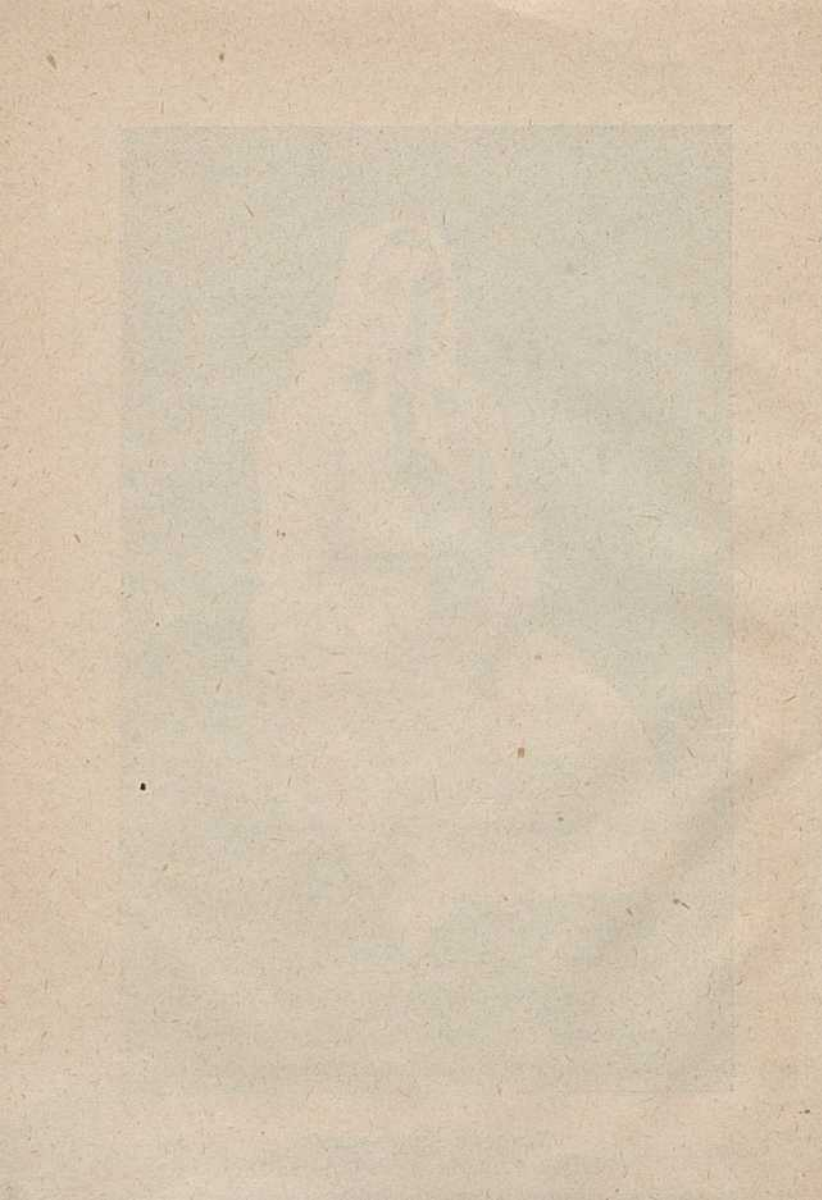
25. 04. 2009

Хвядора Арцёмхавых

з вёскі Шалавічы, Слуцкіна

(З яе слоў запісана каля чатырохсот народных песень).

ВЯСКОВЫЯ РЫСКІ

Вельмі зацікаўлены народнаю творчасцю, надумаўся я зьездзіць летам на вёску ў Случчыну. Случчына—мая бацькаўшына, і, вядома, мне было куды зручней ехаць туды, як у якое другое месца. Сялянскія песьні папалі ўжо ў вялікім ліку ў шмат таўстых тамы, але жыцьцё жыве: крыніца быту, то чыстая, то баламутная часінаю, цячэ разьлегла ва ўсялякіх кірунках, а з яе вынікаюць і краскі, карэньне якіх знаходзіцца ў гэтай крыніцы, каляраваныя сокамі, што цягнуць яны адтуль. Песьня карыстаецца бытам, песьня вынікае з быту, але на надта скора бягучай вадзе, таксама, як і на надта глыбокай, няма расьліны, бо вада рухавіта зыймае і нішчыць насеньне, не даючы яму супыніцца, а хоць і супыніцца, то ня здолее пусьціць карэньняў, каб дастаць сокаў; каб яно затрымалася і пачало расьці, трэба спакайнейшая вада. Горад ня мае народнае песьні, бо тэмп яго жыцьцёвай працы нязвычайна напружаны:

адно валіцца, каб на яго месцы зараз-жа паўстала штось зусім іншае, гэта іншае зьменьваецца ў свой шэраг. Аўтар складвае песьню гораду. Сувязь між аўтарам і чытачамі можа быць і вельмі сьціслая, калі аўтар выяўляе ў сваіх творах іх думкі, але прыёмы творчасці, як-то: рытм, склад (компазыцыя) цалком ляжаць на пісьменьніку; яго прыёмы характарызуюць яго аблічча. Творчасць вёскі мае другую падставу: не асабовасьць, а супольнасьць, не дэкляматар, а хор. Народная песьня ня мае на сабе путаў друку, якія-б моцна трымалі яе ў раз адзначаных рубяжох, а перадаецца з роду ў род пры дапамозе ўспамінку, што дае вялікую магчымасьць кожнаму сьпеваку прылажыць сваю долю ў гэту песьню; падкрасіць яе, калі яна трохі зьліняла, замяніўшы лепшым словам якое-небудзь няскладнае, ці, наадварот, забыўшы важнае месца, зусім падтасаваць сэнс усяе песьні. Форма мяняецца станоўча, але прыёмы творчасці народнае песьні, прыцыпы гэтае творчасці астаюцца бяз зьмены; колькі-б вы ні пераслухалі альбо перачыталі сялянскіх песень, усе яны аднымі вачыма глядзяць на сьвет—вачыма свайго гаспадара і творцы—селяніна.

Сялянская песьня вынікае з жыцця сялян у поглядзе іх адносін да зямлі, іх узаема-

адносін, іх сямейных адносін, і ў сваю чаргу памагае формавацца іх жыцццю. У песьні яны выліваюць сваё гора, жаль, журбу, радасьць, усё, што болей кранае ў той ці ў другі момант. Песьня памагае рабіць, сваім рытмам аздабляючы працу. Песьня памагае жанкам каратаць доўгія зімовыя вечары, сабраўшыся за прасьніцамі, альбо дзе-небудзь у „магазыне“ пад гэтую песьню ўчыняюць жвавыя скокі.

Акунуцца з галавою ў празрыстую і ціхую ваду сялянскага жыцця, каб даведацца годаў і нягодаў гэтага жыцця і як гэта ўсё адбываецца ў сялянскай песьні, і была мэта мае вандроўкі на вёску ў Случчыну.

Хараства і беспасрэднасьць сялянскае творчасьці захапіла мяне...

I

Цягнік пагрухотваў. Дрыгацелі калёсы. Пішчалі восі. Пяць нанова аздобленых вагончыкаў весела ўхмыляліся сваімі зялёнымі бакамі. Ветка, Асіповічы—Слуцк. Высунуўся ў акно. Лес, балота, лес, поле. Галінкі бярозак нахільваліся так блізка, што чаплялі маю шапку, секлі па твары, а лапкі хвоек, здэцца, працягваліся і віталі: добры дзень, добры дзень, і цягнік у вадказ на іх прывітаньне гаварыў таксама: добры дзень, добры дзень. Я слухаў і глядзеў. Вунь

касцы кучачкаю ідуць краем лесу, а вось і паплавец недалёчка; чалавек шэсьць ужо пачалі касіць радком адзін за другім; трава была росная, хоць сонца ўжо паднялося досыць высока і чырвань на ўсходзе расьцягвалася ўздоўж, паказваючы густыя блакіты неба, перацягнутыя там-сям белымі паскамі. Пераехалі цераз рэчку ці вазярцо, сам ня ведаю: вада чорная, стаячая, а навакол скупіліся вольхі, раўніва пільнуючы сваю чорную воду.

Далей, далей. Вось жыта, доўгімі палоскамі перавальваючы цераз узгорак, прытулілася к лесу, як два браты, што пяюць у песьні: адзін старэйшы, другі малодшы.

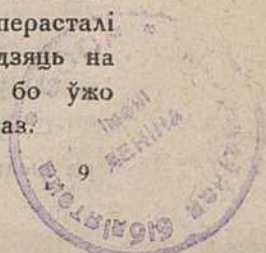
Ветру ня было. Каласкі не варушыліся і сталі стадам моўчкі. Над балотам узьнялася кніга і застагнала жаласьліва, надаедна, але, убачыўшы цягнік, адляцела далей і там пачала кружыцца.

Перагон ад Старых Дарог да Слуцку заўсёды самы прыемны ў маім успамінку. У працяг чыгункі вялізарныя бары, пахіленыя і паваленыя хвоі, якія ўжо колькі гадоў гніюць, ня бачачы сонца. Жудасны цень агортвае гэтакі стары бор, нават і грыбы не растуць, а каб захацеў улезці і падзівіцца, то ледзьве прадзярэшся праз гушчыню, спатыкаючыся што крок на карчагі вывернутых дрэў. Але я люб-

лю гэтакі бор, люблю хавацца ў яго сырым таемным нутры так, каб ніхто ня бачыў, і ня ведаў, і ня мог знайсці мяне тамака, люблю слухаць жаласныя шэпты яго старасьці.

Цяпер, стоячы каля вакна вагону, мне здавалася, што бор нахмурыўся сярдзіта на мяне. Рабілася сумна. Цёмным мурам агарнуў бор дарогу і цягнік са сьвістам праразаў застаялае паветра, сьпёртае ў шчыліну дарогі. Мастоц. Рэчка. Машыністы прытрымаў пару. Цягнік пачаў паўзыці. Зараз Урэчча. Сталі. Праз поўгадзіны пацягліся далей. Лясы і бары скончыліся, адкрылася раўніна. Гэта Случчына. Некалі было поўна лясоў каля Слуцку, але цяпер большасьць іх пасеклі: то на хаты, то на дровы, то на дарогі, то каб пашырыць поле, так што хіба можа толькі на завод яшчэ засталася лесу. Пры вакне паддувала, але было горача. Дзень пагодны. Мігаліся хутарцы, раскінутыя павольна на вялікім абшары, прыгожа агорнутыя жытам, пшаном, грэчкаю. Жыта хілілася ўсё ніжай і ніжай долу, задуменнае аб сваёй будучыне: хутка жніво—час найцяжэйшай сялянскай працы.

Там-сям на папарцы кідалася ў вочы невялічнае стадка: каровы, авечкі. Каровы перасталі грызьці, паднялі ўверх галовы і глядзяць на цягнік, але не баяцца, не ўцякаюць, бо ўжо гэтакага зьвера бачаць ня ў першы раз.

Час бег неўзаметкі.

Хлопцы запелі якімсь цягучым мотывам, але зараз пакінулі.

— Добра, што й пакінулі. Ці ня брыдка вам, хлопцы, едучы дадому, успамінаць аб могілках, бо голас акурат замагільны?

Засьмяяліся.

— Хіба „Лявоніху?“—запытаўся адзін.

— Давай „Лявоніху“.

Гаркнулі парыва, скоро.

Усе звярнулі ўвагу.

— Гэй, што вы так разышліся? Задасьць вам кондуктар. Гэта не паложана ў правілы, каб горла драць на ўвесь вагон. Уздымнуць не дадуць!—сказала праціраючы вочы, рудое паліто.

— А ці-ж, вашаць, яшчэ ня выспалася? Зараз Слуцк, Мабыць замест Слуцку ў царства нябеснае мяркуеце?—адказаў запявала і змоўк

Змоўклі і другія. Як чагось не хапала.

— Міхась, а дзе твой клумак?

— Там, уверсе.

— Цягні яго зверху.

— А карзіну звязаў?

— Звязаў.

— То й добра, цягні й яе сюды, а то скоро вылазіць.

Заварушыліся, заходзілі, бы тыя мурашкі,
калі карпанеш трэскаю муравельнік: адны па-
куюцца, другія пазіраюць у вокны, іншыя па-
чапляліся на рукаці ў дзвярах.

Слуцак відзён яшчэ няблізка.

Сады.

Шырока разьлілося зялёнае мора, то ўзві-
наецца, то ападае; толькі дзе-ня-дзе вынырвае
якаясь будоўля, белая і чыстая, каб зноў па-
тануць і даць месца другой вышэйшай з чыр-
воным дахам, тая зноў, прыплёсканая зялёнаю
хваляю, гіне, а хваля бруіцца далей, каб упер-
ціся ў тонкую мачту кіркі з пазлочаным кры-
жам на канцы, блішчастым, агорнутым прамень-
нямі сонца. Паперадзе рэчка выкручваецца ву-
жакаю, захіленая, бы ад урокаў, сітнікам і аерам,
але ўсё-ж заметная; кусты лазы, пазайздрось-
ціўшы нізіне, зьбегліся навакол рэчкі, паплёва-
ныя, ашарпанія, ледзьве пераводзячы духі, і,
ціснучы адзін аднаго, панавісали над берагам.
Трошкі ўбок клады Сьцяфань грыбком прыляглі
на палёх. Між іх Трайчаны, за імі Журава.
Праз колькі хвілін і станцыя.

Пад'яжджаем.

Як апантанія, лятуць ізвозчыкі, і з тымі,
што насустрэч, і парожнія; шалёна паганяюць
коняй балаголы, узняўшыся і падскакваючы на
пляскатай фурманцы.

Усё гэта валіць на станцыю, каб захапіць крыху грошай.

Так рэдка прыходзіцца бачыць сьвежага чалавека, што для случан прыход усякага цягніка—зьвішча.

Паказаліся фанерныя баракі, скінутыя з колаў вагоны—гэта вакзал. Станоўчага будынку й дасюль не зрабілі, было нешта раней, але спалілі палякі. Яшчэ й цяпер магчыма ўгледзець парваныя паравікі з вывярнутымі вентробамі-трубамі, іржавую бляху, пакручаныя рэйкі,—сьведкі аб добрым гаспадарстве шаноўнага панства. Памятаю, як білі і траслі няшчасных яўрэяў, а тыя енчылі і бегалі, ня маючы прыпынку, дралі на сабе валасы, грызьлі зямлю... і вагонь, вагонь навакол.

Памятаю, як уцякаючы, маршыравалі з трыумфам пад барабаны жаўнеры. Але мінулася.

Як страшная мара, што душыць грудзі і не дае ўзварухнуцца, ад якой хочацца крыкнуць балюча, голасна аб ратунку, але ня крыкнеш, толькі горай будзе яна ўціскаць цябе, так што вочы зацягваюцца сьмяротнаю навалакаю і пачанеш губіць пачуцьцё, мінулася ўсё гэта.

Памятаю.

Пляснулі буфары. Затармазаваны цягнік стаў.

Я вылез.

Але супроць чаканья, мяне ніхто ня сустрэў.

Што-ж? Няхай так. Блізка. Усяго зьвярнуць у вулку.

Пашоў пешачкі.

II

Першае падарожжа, якое прышлося мне зрабіць, было ў вёску Шалавічы, тым болей, што і matka і бацька раілі як мага: едзь, тамака цябе засыплюць песьнямі, вось толькі ўваліся к бабцы Хвядоры, яна табе напаяе, што й не запішаш. У добры час кажучы, мяне раднёю не пакрыўдзіла, якраз трапіўся дзядзька Яўхім з Падліпаў, ён ускінуў мяне на воз. Выехалі па абедзе з тым разьлікам, каб пад вечар быць у Падліпах і пераначаваць тамака, а потым, назаўтра раніцаю, завязе мяне ў Шалавічы.

Сьцебануў пугаю. Калёсы, мераючы каляіны псованае шашы, дробна выстуквалі, аж на сэрцы рабілася млосна ад гэтага стуку. Тольк нядоўга: праз вярсты дзеве зьехалі на прасёлкі. Направа яравое поле, налева выган. Куп'ё. Спусьціўшы грывы, шмат папутаных коняў шчыкалі стоптаную жаўтаватую траву, шчыкалі пільна, сьпешна, да самае зямлі прыціскаючы чырвоныя дзёсны, як-бы ніколі не маглі наесьціся. Яр была рослая, бо на гнаі. Абсаджанае рэдзькаю калахматае пшано сама што вы-

сыпала. Загоны з густа зялёнаю бульбаю ў радках выпруціліся, бы тое зрэб'е, ткане ў палоску. Мокраю зыб'ю павісьлі хмаркі.

Дзядзька Яўхім прыпыніў кабылу, кінуў мне лейцы, зьлез і пачаў круціць папяросу. Паехалі ціха.

— Дык як вам здэцца, дзядзька, назаўтра будзе дождж ці пагода?—запытаўся я,—паглядзець нейк ня надта.

— Яно, як табе сказаць, можа быць і тое і другое, але, напрыклад, каб пагода, то ляпей, бо ў нас, бачыцца, узаўтра зажнуць, казалі жонка.

— А ў Шалавічах?

— Ды ўжо мабыць узаўтра.

— Ляснуць мае песьні калі так; каб ведаў, то ня трэба было й ехаць. Гэта вы, дзядзька, вінаваты, што выцяглі мяне.

— Яно праўда, калі пойдучь жаць, то ўсё сыяло, але твая Хвядора цябе чакае, нацешышся.

— Але ўсё-ж быццам на дождж паказвае, бачыце, колькі хмар, не пакідаў я.

— Здаўся табе гэты дождж! Каму нягода, а каму прыгода. Як надажджыць у паясьніцу, што тады скажаш?

— А поўна ў нас у гэта лета было дажджоў?

— Вяскою мала, цяпер ідуць.

— Ураджай будзе лепшы, чым летась?

— Табе ўсё каб лепшы, добра каб ня горшы.

Пераехалі праз вёску. Дзядзька даўно дакурый папяросу, але на воз ня лез, а йшоў побач. Усунуліся ў жытні палетак. Я пусьціў лейцы, стаў выціскаць зерня ў далоні і смакаваць жыта. Вельмі хацелася паслухаць казку. З самага пачатку меў я на дзядзьку вока, бо яшчэ з Слуцку хваліўся ён мне, што ўмее казкі, але дасюль было нязручна прыступіцца. Адважыўся.

— Дзядзька, скажэце казку. Вы мне абяцалі пераказаць дарогаю казку.

Дзядзька зірнуў на мяне і хітра падміргнуў.

— Ведаю, што абяцаў, але няхай трохі ад'едам.

Ад'ехалі. Мне не цярпелася, я зноў пачаў ліпнуць да дзядзькі.

— Дзядзька, дзе ваша казка?

— Казка-нявязка, але як рыхціш, то скажу. Толькі гэта ня казка, а было, за тваім дажджом якраз і ўспомнілася.

— Тым ляпей, давайце сюды было, — адказаў я весела.

— Недалёка й было — у Старцавічах.

— А, у Старцавічах? ведаю.

— Дык вось у Старцавічах калісьці к адной куме хадзіў кум у госьці. Прыходзіў гэты кум

тады, як ня было дома яе гаспадара. Дык вось прыходзіць адзін раз вечарам ды баіцца, бо ня ведае, ці дома яе гаспадар ці не. Каб даведацца гэтага, ён нябыдта пачаў лічыць бяровеньне ў хаце, думаючы, што калі дома, то выйдзе. Гаспадар выходзіць ды і пытае: „Што кум, уздурэў?“ А той яму ў адказ: „Ды не, кумок, чаго, барані гаспод,—гэта-ж мы заклаліся: мне кажуць, што ў цябе ў хаце дванаццаць вяноў, а я кажу адзінаццаць“. „Ну але, кажа гаспадар, адзінаццаць“.

Другі раз залез кум ужо ў аўчарнік. Авечкі пачалі грукаць. Гаспадар шась—сядзіць кум ды авечкі лічыць.

„І чаго гэта цябе, кумок, уперла сюды?“

„Гэта-ж мы зноў заклаліся: я кажу, што ў цябе дзесяць авечак, а мне кажуць дванаццаць, дык я прышоў пералічыць“.

„Праўда твая, кажа гаспадар, у мяне дзесяць“.

Дзядзька Яўхім ізноў пачаў круціць папяросу.

— Ну што-ж далей?—запытаўся я цікава.

— Далей, хлопча, сваё будзе,—сказаў дзядзька і палажыў папяросу ў рот.

— Ну дык вось, значыцца, гаспадар паехаў у лес.

Кум, працуўшы, што ён паехаў, парашыў зайсьці да кумы. Але ўсхадзілася такая на-

ГАСПАДАРА ПАБЕГ
В. Д. П. П. П. П.

вальніца, такі лінуў дождж, з градам, сьнегам і ўсякаю напасыцю, што куды тут—ні прайсвіці, ні праехаць.

Ну, дык слухай! Дык вось гаспадар, бачачы, што змок да ніткі і няма чаго ехаць, вярнуўся дадому. Скінуў баржджэй усю адзежу, каб прасохла, а сам на ложка пад коўдру голы, бо ня было ў што перамяніцца. Тым часам сунецца кум у хату, мацае, мацае—дый на гаспадара. Ён думаў, што гэта кума. А той як усхопіцца, абхваціў кума рукамі ды ў гвалт. „Што гэта?“ кажа на жонку. „На, дзяржы, а я запалю вагонь“. Але якраз ня было запалак. Гаспадар пабег баржджэй да суседа: „Дай, кажа, браце, запалак, вось так і так“. Кума тым часам, сьцяміўшы хто гэта, выпусьціла кума, ды й кажа: „Уцякай, а то пападзе табе“. А ў хаце было схована цяля маленькае, каб не замерзла. Кума яго да сябе, дый трымае. Гаспадар увайшоў у хату й запаліў вагонь. Бачыць—цяля. „Вось, каб яно здохла, як яно мяне два разы лізнула языком па чэраве, то каб яшчэ трэці раз, то-б чэрава разьляцелася“.

Я засьмяяўся.

- Добрая-ж,—кажу,—дзядзька ваша казка.
- Калі добрая, то й добра.
- А па добрай што?

47136

11488

20371

15467

— Па добрай яшчэ лепшая.

— Маладзец, дзядзька, я не ашукаўся, спадзяваючыся на вас.

— Але вось і прыехалі,—сказаў дзядзька і пашоў адчыняць вароты ў гумно.

Вароты запішчалі з працягам, абвясціўшы пра нас; калёсы паціху ўкаціліся на прасторны ток.

Я злез. Ногі самлелі, але, патупаўшы на месцы,—прайшло.

— Ты-ж ідзі ў хату, а я зараз, толькі выпрагу кабылу.

Вайшоў у хату, даў добры вечар.

— Ці-ж Юрка? ды ўжо-ж.

Таго-ж часу выскачыў з шафы збанок кіслага малака, за ім кубачак, за кубачкам выпаўзла булка хлеба і паважна ўзьнялася на пачэсным месцы стала.

— Сядай, мой галубок, выбачай, што невялікія прысмакі.

Я падзякаваў і сеў. Пайшлі распыткі пра ўсё, але я стараўся зьвярнуць увагу на конт песень, песень ведалі мала, затое на казкі мне пашанцавала: дзядзька Яўхім, вярнуўшыся, пераказаў мне яшчэ дзьве казкі. Дзядзька пераказваў, ходзячы па хаце і ўсё смалячы папяросы. Накурыўшыся, канчаў апошнюю казку сьцісла.

— Годзі, а прыкрала, ідзі лажыся спаць.
Аляксандар, завядзі яго ў гумно на сена.

Цёмная ноч агарнула зямлю. Гуменная стра-
ха, цяжнейшая ад ночы, агарнула мяне.

III

Назаўтра ўскочыў рана. Ветрык. Угары сьпеш-
на бегалі хмары, тыя самыя, што ўчора віселі
нярухомыя, і ўвачавідкі апаражнялі неба. Аб
дажджу ня было чаго і думаць. Раса ляжала
халодная, з празрыстымі кроплямі. Мыкалі кар-
ровы. За гумном цераз дарогу былі агароды.
Некалькі баб гнуліся на градах і рвалі зельле,
складваючы яго ў кучу.

Сонца яшчэ толькі уздымалася, а яны ўжо
пасьпелі нарабіцца, бо кучы, бы тыя грыбы,
спорна расьлі каля плоту.

— Ці ты ўжо ўстаў?—пытаецца дзядзька, пе-
раступваючы праз пералаз,—а я зьбіраўся цябе
будзіць.

— Дзіва, што ўстаў, калі вашы ўжо вунь
усе грады аблаташылі дасюль.

— Дык вось што, паедам, бо сягоньня мне
ня будзе часу, бо такі пойдуць на поле.

— Што-ж, добра, у чым рэч.

Пасьнедаўшы, выехалі. Перш поплавам. По-
плаў упіраўся ў грэблю. Дзядзька крэпка
сьціснуў лейцы і пачаў кіраваць. Можна было

толькі пазнаць, што тут некалі былі канавы; патырчакі гаці не памагалі, а скарэй горшылі дарогу; калёсы, усьпяўшыся на патырчаку, яшчэ глыбей бухалі ўніз, па самыя буксы ўціскаліся ў чорную грязь, выцягваючы яе густымі кавалкамі, каб абіваць на другой патырчацы. Кабыла секла пярэднімі нагамі і ледзьве цягла.

— Гэта Падліпская грэбля, дзядзька?

— Падліпская.

— Ну й грэбля! хай-бы падправілі.

— І то падправілі. Масткоў ня было, а цяпер бачыш два.

— Але-ж, мабыць, некалі тут былі масткі?

— Былі ды сплылі.

— Куды сплылі?

— Ды свае-ж і пацягалі на дровы зімою сабе адыйдзе, як ніхто ня бачыць, ды і пілуе.

— Харошая работа! А цяпер зрабілі новыя?

— Як заказалі, то й зрабілі, сяк-так па паленцу пазносілі. Вышкрабаліся.

Было зусім горяча. Я распрануўся і расьцеўся на возе, убіраючы ў сябе цёплае чыстае паветра. Дзядзька злез і круціў сваю вечную папяросу. Ногі яго, бы тыя палкі, швыдка адстаўляліся ўперад, ішоў ён роўна, ні на крок не адступаючы ад возу. Дарога, мала яжджала, зацяглася дзяцэлеўнікам, кветкі якога, некалі

белыя, ужо пачалі сохнуць і шамалі пад нагамі ў дзядзькі. Авадні і мухі насіліся навакол. Бедная кабыла мятусіла хвастом на абодва бакі, але яны лезьлі пад живот, ушпільваліся ў шыю, круціліся каля вачэй зайздросна, няўпынна. Дзядзька зьняў посьцілку і падсунуў пад падсядзёлак. Дарэмна.

Дзядзька пачаў абганяць іх тронкам пугі.

— Вось стварэньне, і зробіць-жа гаспод гэтакую пакасьць!

— Як было хмурна, ня было.

— Ну, як хмурна, то вядома, бо баяцца сырасьці. Гэта вась яшчэ нічога, а то як здракі! Бывае, што ўпацее кабыла, як апануюць, ды дзецца няма дзе, ты яго ў адзін бок, ён к табе з другога.

— Здракі—дрэнная штука,—згадзіўся я.

— А як, павашаму, дзядзька, дзе яны сядзяць у дождж?

— А дзе кінецца, там і сядзіць, бо намакае галава.

— Галава?

— А ты ня ведаў? У здракоў і авадоў галава з гліны: як намокне, то робіцца цяжкая, ён і не ляціць.

— Як жа гэта так?

— Гэ, хлопча, як гэта так. Усё на сьвеце мае свой парадак. Як пачаў тварыць гаспод

сьвет, то вось і бачыць, што ад здракоў і авадой ня будзе жыцьця ні людзям, ні жывёле, бо заядзяць усіх. Але раз што ўжо сатварыў, то нельга нішчыць, то гаспод і парашыў пакінуць, але, каб даць перадышку і людзям і жывёле, парашыў адарваць ім галовы, а на іх месца прыставіць з гліны. Як пойдзе дождж, ці робіцца сырасьць, галава намакае і цягне ўніз, вось авады ды здракі й не лятуць, але як толькі пагода, галава высыхае, дык вось у пагоду і лезуць сьляпіцаю.

— Ну й вы, дзядзька, думаеце, што гэта праўда?

— Праўда, няпраўда, але калі кажуць людзі, няхай будзе праўда.

— Адкуль гэтыя вашыя людзі ведаюць, ці яны бачылі?

— Калі ня бачылі, то чулі, ды і нам раскавалі.

— А калі той, ад каго яны чулі, ім хлусіў?

— А хоць хлусіў, то складна,—адказаў нечакана дзядзька і пачаў ухмыляцца.

Кабыла пабегла скоры. Дзядзька сеў на воз. Яшчэ трошкі і Шалавічы.

IV

Спыніліся ў бабкі Тадосі, бацькавай мачыхі. Яна вельмі здзівілася, убачыўшы мяне, але

была рада й прывітала шчыра. Гадоў тры на-
зад я быў у Шалавічах, толькі гэта было зі-
мою, вечарам у коляды; сьнег засыпаў пагну-
тыя хаткі, чуць мігацелі ружовым білкам ма-
ленькія ваконцы, пярэстыя ад марозу. Цяпе-
рака зусім ня тое: хаты, здэцца, пабольшалі,
адзначаліся цалком, абстаўленыя вязамаі, арабі-
намі, клёнамі, з рознакаляровымі краскамі
ў агародчыку: вяргіняю, мятаю, мальваю, па-
воямі. Вулка яшчэ ня высахла ад дажджоў
і была ўзьбіта дробненька капытамі гаўяда;
па бакох кладачкі, гэта на выпадак непразна-
нае гразі, тоненькія, у вадну дошчачку, так што
можна было йсьці толькі трымаючыся за плот,
але цяпер яны былі непатрэбны: нага мякка
ступала ў сыраватую зямлю.

— Ці здаровы-ж вы, бабка?—запытаўся я,
цалуючы яе ў шчаку,—як маецеся, як вашыя?

— Ды ўжо-ж, каток, маемся.

— А Хвядора як? Патрэбу да яе маю.

— Якую-ж патрэбу?

— Казалі мне, што яна першая запяванка
на сяле, вось я й прыехаў паслухаць.

— Няма табе, каток, чаго рабіць, але што
прыехаў, то добра, хоць пагляджу на цябе.
Праўда, каток, Хвядора вялікая песельніца;
хто ня ведае, а яна дык мабыць усе песьні.

— Гэта мне й трэба. Дык вы, бабка, калі ласка, пайдзеце да яе ды запрасеце, хай прыдзе, яна вас паслухае.

— Чаму не паслухае, яна да мяне заўсёды ходзіць.

І без таго вузкі двор быў застаўлены новым зрубам, калёсы ледзьве праціснуліся і па ўкложу пакаціліся ўніз к варотам у садок. Жыжа сьцякала з хлявоў і адусюль, і каля варот стаяла лужа, але туды штодзенна кідалі жмакі саломы й с'як-так можна было перахлюпаць. Дзядзька Яўхім не выпрагаў кабылы, бо зараз-жа зьбіраўся назад. Я скінуў халат і пашоў у хату.

Нікога ня было. Столь зьвісала так нізка, што я сагнуўся, як-бы прыгнечаны. Широкая печ занікала амаль чацьвярціну хаты. Асунуты прыпечак кранаўся падлогі. Падлога была бітая з гліны, толькі каля лаваў і полу ляжала некалькі аброслых гразёю струпаватых кладак. Пасярод хаты ад печы была перацягнута жэрдка, на ёй віселі дзяруга і мокры мяшок. Сьцены, некалі пабеленыя, цяпер былі вылашчаны сьпінамі і блішчэлі. Лавы з тоўстых старасьвецкіх дашчок былі ператочаны шашалем і таксама высьлізганы. На покуці пад абразамі стаяў снапок; абразы былі аблеплены газэтною папераю, выразанаю ў цацкі, і заве-

шаны рушніком. Стол быў засланы абрусам, але даўно нямытым. Мухі ў нязьмерным ліку поўзалі па сталі, прынаджаныя кроплямі пралітае стравы і крошкамі. Каб даць рады, на вакне стаяла шкляная мухалоўка, залітая малаком; тут-жа букецік кветак у банцы з-пад кансэрваў. Акно было глыбока ўціснута ў сьцяну, у чатыры шыбкі з далоню, зьвекаваўшыя, як сама хата. Каля дзвярэй шапік з лыжкамі і вядро вады. У вядры купалася медзяная кружка; каб дастаць напіцца, трэба было засунуць у воду пальцы. Вада кіслая і пахла цьвілым дрэвам.

Я вышаў.

У сенцах сустрэлася мне бабка.

— Хвядора прыдзе вечарам, як прыгоняць каровы,—абвясьціла яна мне.

— Доўга чакаць. А цётка Вася дзе, я яшчэ нікога ня бачыў.

— Жне, але зараз прыдзе.

— Я так, так і падумаў, як убачыў снапок.
Калі зажалі?

— Учора.

— Такі праўду казаў Яўхім, што зажнуць.

— Як ня жаць, калі пагода.

Было толькі пад поўдзень, я пацягнуўся ў сад.

Садок няўдалы, бо зусім нізка, нават аер пападаўся сям-там. На прыгуменьні сушылася

замоксае сена. Зараз-жа за гумном пачынаўся алешнік і балота. Вашоў у гумно.

Два стоўпікі сьвежага, яшчэ няўлежалага сена стаялі, як госьці не асвоіўшыся, па куткох. На такую была згорнута ў кучку збуцьвелае салома і ўсякае сьмецьце, выкарпанае з заперы, каб даць месца навіне; тут-жа тырчалі вілы й віселі граблі. Два ці тры шаршавых ластаўчыных гнёздаў пачапіліся на пруток. Уверсе на шчыту была шырокая дзірка, адтуль глядзела неба. Сівае, пыльнае павуціньне тонкімі ніткамі зьвісала з ключоў. Павукі пахаваліся ў куткох і сядзелі пасярод сваіх цянётаў, тоўстыя, круглыя. Ціха. Чылікнула ластаўка і ўляцела ў гумно, бліснуўшы белым жыватком. Ад яе чыліканьня зрабілася яшчэ цішэй. Скараёй-бы вечар. Але вечар, здавалася, забыўся і сонца няўпынна сыпала праменьні праз шчыліны.

Вярнуўся назад.

Насустрач мне беглі два хлапчукі і зараз-жа пачалі дружыцца.

Праз поўгадзіны мы разам качаліся на сене.

— На што гэта ў цябе гэтулькі паперы, ці ты яе ўсю сьпішаш?—запытаўся адзін, ласа паглядаючы на мае папкі.

— Як я бачу, хочацца вам. Што-ж вы, вучыцеся?

— Да нас прыходзіў зімою вучыцель.

Я пахваліў і даў ім некалькі лісткоў паперы і па алоўку. Забылі і аб мяне і барджэй пачалі шуршаць папераю.

— Іван, ты ваю схаваеш? Пакажы свой аловак. Мой лепшы.

— Не, ня лепшы. Паглядзі, як мой піша!

І зараз-жа паляцелі дадому, каб хаваць сваю маемасьць.

V

Ледзьве дачакаўся я вечару і Хвядоры.

Яна вашла борзда, сьмелым крокам, не азіраючыся, і проста да мяне. На першы погляд яна паказалася мне высокай і зусім малажавай, толькі пасля я дазнаўся, што ёй скоро міне семдзсят гадоў. Я сядзеў у каморы за сталом, перапісваючы загадкі, якія мне ўдалося выдурць за гэты дзень. Я яе ня ведаў, але яна ведала добра майго бацьку, была нават нейкая сваячка яму.

Я вылез з-за стала і кінуўся да яе.

— Бабка, бабка! а я думаў, што й ня прыдзеце.

— Як, дзеткі, ня прыду, вось толькі каровам дала і прышла. Ну, як твае тата і мама?

— Дзякуй, бабка, кланяліся вам.

— Даўно-ж я іх ня бачыла.

— Гэта-ж яны мне параілі к вам на песьні.

— А што ты будзеш рабіць з гэтых песьняў?—запытала яна мяне зусім сур'ёзна.

— Бабка, гэта дзеля навукі, а як я студэнт, дык мне трэба ведаць.

— Якія-ж табе песьні?

— Усякія. бабка, і жніўныя, і вясельныя, і што на вячорках пяюць... Сядайце тутака!

Хвядора села за стол таксама рашуча, сама-надзейна, як і прышла, і сказала:

— Калі так, то раскладай паперы. Якую пачынаць?

— Ды хоць жніўную, бабка, якраз цяпер сэзон.

— Добра. І ў момант запела „Сягоньничы зажыначкі“.

Я запісаў поўна песень у Шалавічах, ад аднае Хвядоры. мабыць, больш за трыста, але гэта першая і цяпер выразней за ўсё прыпамінаецца мне. Голас быў поўнагучны, мажорны. Яна ня глытала канцовак, ня курчыла песьні, цягнула роўна, толькі зрэдка прытрымоўвалася, каб захапіць паветра, бо надта доўга трэба было цягнуць. Сьпела мне яшчэ дзьве жніўныя песьні, апошнія пераказвала словамі, ня блытаючыся і нават досыць драматычна.

Ніколі не забуду я гэтага вечару. На збанку гарэла газоўка. За сталом сядзела і стаяла ня-мала народу, суседзяў і хатніх. Як толькі Хвяд-

дора супыньвалася, пераказаўшы адну песню, за яе прыкладам і другія ўспаміналі падобныя песні, так што ледзьве пасьпяваў бегаць аловак. Але скоро Хвядора кончыла, сказала, што яшчэ не парабіла ўсяго ў хаце і трэба йсьці.

— Калі здарова буду, то ўзаўтра прыду вечарам, бо зранку пайду жаць.

— Ці ж і вам, старой, трэба?

— Ой, што ты, дзеткі, як ня трэба, калі ўсе пойдучь, ды каб я сядзела? Не!

Хвядора пашла.

Камора адразу апрасталася. Я пераглядаў запісь. О, Хвядора ведае песні!

VI

Сонца паднялося хмурнае і расплыўчастае. Было сыра і вецер. Бачыў, як пашлі на поле бабы з сярпамі. Упыніўшыся з гаспадаркаю, пашла і Хвядора. Я доўга чуў, як крэпка стукалі яе босыя ногі. Я парашыў паблудзіць трохі, бо ўсё адно пакуль што ня было чаго рабіць. Хата бабкі Тадосі трэцяя ад краю, недалёка былі клады. У Шалавічах ёсьць двое кладоў, у кожным канцы асобнае, што рэдка бывае ў невялікай вёсцы, але яны засталіся спрадвеку й іх ня зводзілі. На тых кладох, што я вашоў, ня было нічога цікавага. Ды і што ёсьць цікавага ў сялянскіх кладох? Толькі смучь ды пусташ. Некалі абгароджаныя апол-

камі, цяпер стаялі яны напалавіну голяя, аполкі пагнілі, павалаяліся, і ноччу тут было чутно, як выюць сабакі. Дрэваў мала, некалькі кустоў. Могілкі ўпаўзьлі ў зямлю. Крыжы з дахамі няпрытульна хіляліся ва ўсе бакі. Некалькі крыжоў было і новых, яны мелі чысты прыбраны выгляд і, здавалася, яшчэ не асвоіліся з месцам, бо, як кажуць, не імпанавалі абставінам. Два, тры каменьчыкі прытуліліся ў траве, мабыць нехта з болей пракідкіх, бо і вершыкі: „не гырдысь прыхожій навистить мой прахъ бо я вже дома ты ешчо въ гастяхъ“. Каплічка дзіравая, бяз вокан, гледзячы на могілкі, таксама спусьціла ножку ў зямлю і чакала толькі часіны, каб разбурыцца; там хаваліся дзеці, калі бывае гулялі ў палачку-закутачку. За кладамі стаяў млын, высокі і яшчэ зусім цэлы, толькі ўсё-ж, аднак, даўно не малоўшы, бо бракавала дранак на крылах. За млыном магазын, доўгая будова, крытая саломаю, куды некалі складалі запасы збожжа на выпадак няхваткаў. Цяпер ён служыў дзеля сялянскіх сходаў, гульбішчаў і спектакляў. Направа пачыналася дарога на палеткі, бачно было, як мігаліся чырвоныя тканкі. Жалі. Я пашоў па дарозе, паўз сушню, і проста на поле, мыслячы ўгледзець тамака Хвядору, але не нашоў і вярнуўся дадому. Вецер ня сьціхаў. Халадала.

Вечарам Хвядора ня прышла, мне было не па сабе й я папрасіў цётку Васю, каб завяла мяне да яе. Хвядора жыла блізка, чуць не на супраць. Новая хата толькі пасьпела пажоўкнуць і выдавала асабліва гаспадарскі зложанай. У сенцах цёмна, не знайсці было клямкі. Адчыніў дзьверы. Хата была падзелена на дзьве палавіны. Сьпераду, каля вакна на палку ляжала Хвядора, завярнуўшыся ў посьцілку. У вячэрнім змроку яна чуць выдзялялася і здавалася нярухомай.

— Гэта ты, дзеткі,—прастагнала яна і выпрастала рукі.

— Бабка, што з вамі?

— Прастыла жнучы, бачыш.

— І трэба было ісьці ў гэтакі холад. Што-ж вам баліць?

— Усё баліць і сьпіну ломіць. Як вайшла дык і кінулася, думала ня вытрываю. Вось і песьні табе хацела казаць, ды не да песьняў, дзеткі, хвора я.

І шкода і сумна было мне. Я не пазнаў тае Хвядоры, што так хораша пела мне ўчора: сухія рукі, зморшчаны твар, упаўшыя вочы. Голас ахрып і зрабіўся нутраным. Паволі працягнула яна дрыжачую руку і дакранулася да мяне. На вачох блішчэлі сьлёзы.

— Бабка, даражэнькая, ня турбуйцеся, прайдзе, вось узаўтра ўстанеце, як і нічога ня было.

— Ведаю сама, што прайдзе, бо я толькі натамілася. Я цягучая, дзеткі.

— І няўжо вам так трэба было?

— Трэба, пакуль жывы, трэба, як памрэш, тады ўсё кінеш.

— Работы ніколі не пераробіш. Але можа вы паляжаць хочаце? Можа я замінаю?

— Не, не замінаеш. Ты не гаруй, я ўзаўтра ўстану.

— Чаму ня ўстаць, устанеце. Учора бабка была такая бравая.

— Бравая?— усьміхнулася яна, — гэ, дзеткі, я то бравая, толькі жыцьцё маё кепскае. Вось ты тут сядзіш, а я чакаю, ці скоро нявестка прыдзе, бо ня любіць яна гасьцей. Затым-жа й я лепей да тваёй бабкі сама хаджу. На людзях я бравая, дзеткі. Я, як тая кабыла, хоць салому жую, але форсу не цяраю. Не, не цяраю форсу, дзеткі. Затым людзі і кажуць: о, што ёй робіцца, якое яе гора, калі яна песьні пяе. Праўда, даўней мне добра жылося, а цяпер, дзеткі, няма калі песьняў пець. Памёр гаспадар, нявестка ўзяла волю, а сын маўчыць. І я маўчу, дзеткі, маўчу і цярплю. Калі-небудзь у вагародзе рвеш

зельле ды паціхеньку і зацяеш сабе, і усе гэтыя песьні, як жывыя, стаяць ля цябе, вось, дзеткі. Каб тады ты прышоў, здэцца, так-бы і выклала іх усе.

— Адкуль вы, бабка, навучыліся песняў?

— Мала дзе я была, дзеткі? Ад жанок доктараўскіх, адусюль: як пачую раз, дык і не забудуся. Толькі бывае словы ўсе не перані-меш, дык тады другі раз дзе-небудзь пачую, вось так і навучылася. У мяне памяць крэпкая, толькі цяпер старасьць, ды раматус гэты цісьне косьці, што часамі сьвет няміл робіцца.

— Вы самі з Доктаравіч, бабка?

— З-замаладу жыла тамака, а як вышла за-муж—то ў Шалавічах.

— Усе-ж вас хваляць, бабка. У каго я ні пытаўся, кажуць: Хвядора, о-го-го Хвядора, і ніводнага кепскага слова я яшчэ ня чуў.

— Бо, дзеткі, я нікому нічога кепскага не рабіла. А дзе што параіць, альбо радзіны якія, усюды завуць мяне. І я не адмаўляюся, хіба толькі што якое, слухаю, дык ім няма чаго наракаць на мяне, бо дзе я зьяўляюся, зараз павальней стане, я не замінаю, ня тыкаюся дзе ня трэба. На вячорках зьбяруцца сьпяваць, пяю й я, і другіх яшчэ вучу, за гэта й паважаюць, і ня цураюцца. Вось летась як апаліла сабе

ногі, ды ляжала нядужая, дык жанкі прыходзілі даведацца, не раўнуючы, як да тае прошчы.

— Як-жа вы, бабка, апалілі сабе ногі?

— Ды ўсё-ж раматус гэты, гдзеткі. Укруціла ногі кудзеляю, каб цяплей было, ды нейк цярнулася каля печы, яна й загарэлася, нашчэнт сьпякла ногі, усю зіму пракачалася, ледзьве жыва асталася.

У хату вашла нявестка, пачала браскаць вілкамі і загнетаць агонь.

Хвядора заціхла.

Мне было нялоўка і я разьвітаўся.

VII

Дома мяне чакаў дзедка Куцык, мой стары знаёмы. Папраўдзе яго звалі ня Куцык, а Кавальчук, Куцык была мянюшка. Дзедка ня любіў, каб яго звалі Куцыкам, але гэта мянюшка так падыходзіла да яго абцятага куцага цельца, што за вочы ўсе звалі яго гэтак, і яна трымалася. Дзедка Куцык сядзеў на лаве і смаліў люльку. Дзедка і люлька былі пара: ніколі я ня бачыў, каб яны разлучаліся. На губе ў дзеда ад тытуну вечна было чорна, і навакол абручыкам прысьлінілася гразь. Трохі апусьлівы быў дзедка, але за тое роўненькая барада і новенькая суконная вопратка-саматканка.

— Каго я бачу? Добры вечар, дзедка. Вось і казачнік. Ну, цяпер нікога мне больш ня трэба.

— Хе, хе, хе. Злазь, бабо, з печы ды шукай гарэлкі, чараваць будам.

— Табе толькі каб баржджэй вочы заліць, распусьціш і так язык, ён у цябе ня прышыты.

— Гы, бач, агрызаецца, добра ёй: залезла сабе на печ дый цешыць бокі. Ды злазь, злазь, не перакачвайся. Вось каб цябе ў поле выгнаць цяперачы, паглядзела-б, дзе ваўкі начуюць.

— Хай цябе выганіць нячыстая на шабас.

Бабка спусьціла ногі з печы.

— Каб ты пагнуў гэтак сьпіну, як я, то ня тое-б запеў. Мо' есьці хочаш, каток?

Бабка зьлезла з печы і пачала варушыцца з вячэраю.

За сталом, акром Куцька, сядзеў яшчэ сват бабчын, Апанас.

Гэта быў стары, але крэпкі яшчэ чалавек, з вялікім жыватом і кароткімі нагамі. Лысая галава канчалася кантовымі сківіцамі, і воблік яго меў выраз каменны. Празывалі яго Казлом.

— Не, браце, не ўспамінай пра ваўкоў, хай яны спрахнуць, гэтыя ваўкі. Ты ведаеш, як я ўцякаў: далі дыхту, браце.

— Ехалі мы гэта з вяселья, — зьвярнуўся Апанас да мяне, — я, мая жонка й Іван, ён яшчэ тады меншы быў. І дзе-ж гэта мы былі? У Падлесі, ну але ў Падлесі. А ноч цёмная, хоць вочы на сьпіцу ваткні, куды пазней гэтае пары было, а тут я яшчэ

нічога ня бачу. Гэтак пусьціў кабылу дый ляжу на возе, трапіць, думаю. Яшчэ замаразкаў ня было, але з поля ўсё пазвозілі. Дык вось едам мы, едам, аж чую я, тупнула мая кабыла і пацягла носам. Жонка кажа: „Чаго гэта яна, Апанас?“ Зірнуў назад, нічога, здэцца. „Іван, зірні, кажу, ты“. Іван паглядзеў дый кажа: „Бягуць, тата“. Ой, як глянуў-жа я, ажно куды тамака, даганяюць, мо' ваўкоў пяць, ганьня, бачу. Што тутака рабіць? Кабыла храпе, зямлі ня чуе, жонка ўтрупела і сказаць ня ведае што. Зьлез я гэта з воза, прапалі, думаю, канцы нам тутака, і бараніцца няма чым, толькі адзін калок. Як маё сэрца чула едучы: дай, думаю, хоць калок выцягну з плоту? „Зьлезь, кажу, Іван, бяры калок дый трымайся ззаду, а ты, кажу, жонка, на табе запалкі, як толькі яны блізка, палі ды ім у вочы, а я буду кабылу трымаць, бо, як пабяжыць, разьнясе“.

Пачала гэта жонка кідаць запалкі, як толькі кіне адну, бачу, стануць, а пасьля зноў бягуць, а я ўсё вяду кабылу паціху. „Тата, кажа Іван, баюся, падыходзяць“. „Ня бойся, кажу, толькі круці жвава калок“. Бачу, сталі. „Запалі, кажу жонцы, саломы ды кінь, мо' трохі ад'едам“, а Івану кажу, каб паглядзеў, ці блізка Шалавічы. Азірнуўся гэта ён дый кажа. „Ці ня сушня гэта, тата, вунь наша“. Прыгледзеўся—нешта цёмнае,

можа й сушня, думаю. Їдзе гэта мой Іван з калком, і яны памалу за ім ідуць, толькі вочы блішчаць, а тут кабыла рвецца, ня ўтрымаць. Вось я пачаў яе гладзіць ды ціхенька: кось, кось, косенька,—трохі супакоілася, але хране. Вось, думаю, каб яны пагарэлі, няўжо гэта не адчэпяцца. Аж чую, Іван кажа: „Адыходзяць, тата“. І праўда, то ўсё йшлі за возам, а цяпер нябыдта ў бок зьвярнулі. Бачу, сталі зноў. „Ну, кажу, Іван, лезь на воз, але калок трымай, мо' й не пабягуць болей“.

— Ну і што-ж, не пабеглі?

— І не. Гэтак мы памалу, памалу, а яны ў бок і дзе й дзеліся, мабыць ваўчыца павяла. Зараз-жа й прыехалі. Каб я ведаў, што гэтак блізка Шалавічы, мо'-б і ня пужаўся гэтак, а то чорт яго ведае, калі-ж нічагусенька ня бачаць вочы.

— Ці-ж вы гэтак ня бачыце?

— Нічагусенька ня бачу; як ноч, то кабыла сама вязе, а я не кіраўнік. Было адзін раз—задрамаў я на возе, аж чую, то ўсё ехалі, ехалі, а гэта ціха. Узьняў голаў, здэцца сяло. І кабыла стаіць перад варотамі. Вось, думаю, куды-ж гэта яна мяне завезла, ці не ў Сярэднікі, падла? І ўжо хацеў варочацца назад, аж чую, бразнула клямка і бяжыць нехта. „Гэта ты, бацька“, пытаецца. Чую, Пятрок.

Добра, што вышаў якраз, а то, каб яно спрахла, няведама куды-б заехаў. Як адчыніў ён вароты, мяне нават і сьмех узяў; каб хто сказаў мне тады, што я дома, ні за што-б не паверыў. Дзедка Куцык пакінуў смактаць люльку і пачаў раскладваць свае ўвагі пра ваўкоў.

— Яно табе трохі пашанцавала, Апанас, бо гэта ўсё ад ваўчыцы: што яна робіць, тое і ўсе ваўкі; каб зазлавала, то ня было-б табе ратунку, не памаглі-б і запалкі. Вось аднаму чалавеку таксама, толькі яму ня так баліць, як сьмярдзіць. Хе, хе, хе. Але са спуду ўсё вытрымаеш. Дык гэты чалавек, бачачы таксама, што бягуць ваўкі, прысеў сабе, нябыдта слупок, дый маўчыць, бо нават і ў руках нічога ня было. Ганьня проста к яму. Самлеў, небарака, думае, парвуць ваўкі. Аж тут была сьпешка, а можа яны і напраўду падумалі, што ён няжывы, толькі падбегла гэта ваўчыца к яму, нюх, нюх, задрала ногу, сцькнула, дый далей, а за ёю і ўсе ваўкі таксама. Змачылі небараку ўдрызг, але затое цэлы астаўся.

— Добра хоць і гэтак, брат! З ганьнёю не падужаешся, яшчэ каб адзін, сьяк-так, а з ганьнёю. Мне колькі прыходзілася сустракаць аднаго, то нават анічуць не палохаўся, толькі каб у руках што было, а з ганьнёю, брат, не!

Куцык ізноў пачаў:

— Гэ. патом і з адным нядобра. Вось я раскажу, як адзін чалавек ішоў з Баслаўцаў, там абады даўней гнулі, дык гэта яму трэба было кола новае. Ён дастаў сабе кола, але спазьніўся, бо, мабыць, вядома, перапусьціў квартэрку, каб цяплей было на дарогу. Гэта вышаў ён, цёмна, але, думае, нічога, траплю, не застаўся начаваць, і пасунуўся сабе паціхеньку. Галава йграе, на першых парах зусім адвага бярэ. Але-ж толькі зьвярнуў ён у Баслаўскі лясок, як раптам тыц яго нешта ў ногі. Што-б гэта было, думае. Азірнуўся,—здэцца нікога,—ён сабе зноў пашоў паціхеньку. Але пачакаўшы трохі, яго зноў тыц нешта ў ногі. Згінь ты, нячыстая сіла! выцягнуў кола з-пад пахі, выставіў яго назад, перажагнаўся дый пашоў далей, дый думае сабе ў духу: калі па душу, то ўсё адно не ўцячэш, а калі так што якое, то хай лепш у кола стукае, а ня ў ногі. Але вось ізноў,—тыц яго, толькі на гэты раз ужо ў кола. Вось пранцаватая немач, і адкуль яно ўзялося, стукае дый стукае. Але толькі ён пасьпеў гэта сказаць, як адразу, як пхне яго ў кола, дык ён і кола пакінуў і як мага бягом дадому. Бяз духу ўляцеў у хату. А назаўтра, што-ж бы ты думаў гэта было? Воўк, браце. Гэта-ж ён як стукнуў у вапошні раз галавою ў кола, дык яна ўсунулася паміж сьпіцаў, яму й выцягнуць ня

было як. Так і знашлі ў коле каля дарогі, здох, бачыце, ня мог бегчы.

— І з якое такое прычыны падпала яму ахвота стукацца галавою ў ногі?—запытаўся я.

— Гэ, мала што бывае, можа мара якая найшла на яго, ці што, гэта, брат, ня ўлезеш у воўчую душу.

— Чалавека ўсё можа спалохаць,—пачаў Апанас,—яно й зусім здэцца няма чаго, але калі ён аб гэтым думае, ці што зьнячэўку, дык, брат, пужаецца... Ты ня чуў, што было нядаўна ў Бранавічах?—Запытаўся ён у мяне.

— Не, ня чуў, ды калі-ж было пачуць?

— І што, здэцца, пры горадзе, і людзі ўжо трохі за вайну ўзбаламучаны, усяго бачылі, але не, як трапілася, дык свайго ценю спужаўся. Ведаеш, ёсьць каля сяла каплічка маленькая, павінен ведаць.

— Чаму ня ведаю, як ехаў у Шалавічы, дык паўз самую гэтую каплічку трэба было варочаць, паддакнуў я Апанасу.

— Ну, дык пашоў дождж, і ў гэтую каплічку схваўся пастух ад дажджу. А адзін чалавек бранавіцкі йшоў з гораду і таксама схваўся ад дажджу, толькі не ў каплічку, а пад каплічкаю стаў: капеж шырокі, яго й не дастае. Палажыў торбу, дастаў з кішэні мяшок з тытуном і пачаў рабіць сабе папяросу. Пастух з

каплічкі бачыць гэта, што ён робіць, і яму захацелася. Працягнуў гэта руку праз ваконца дый кажа: „Дай і мне закурыць“. Ой, як учуў гэта той чалавек, як кіне і тытун і торбу, і ня жыў. Ледзьве зацягнуўся дадому, лёг на ложка ды белы, як сьмерць. Жонка спалохалася. Ён пачаў расказаць, як было, кажа: „Стаю гэта я сабе пад каплічкаю і раптам вылазіць гэта рука з ваконца дый цоп за мяне: дай, кажа, і мне закурыць,—і сам я ня памятую, што мне здарылася, толькі нейкая страшэнная, чорная ды лахматая“. „Ну й ня гнаўся ніхто ўсьлед“, пытаецца жонка. Не, ня гнаўся, кажа. Толькі апасьля даразумеліся, як гэта ўсё зрабілася. Пастух сам раскажаў таму чалавеку, але перахварэў бедны.

Куцык устаў і пашоў к печы, каб выкарпаць вугля. Бабка тым часам даўно ўжо выцягла з печы гаршчок з крупнікам, але на стол ня ставіла. Бачачы, што размова прыпынілася, паставіла на стол і пачала запрашаць вячэраць.

— Не ўцякай, Апанас, глыні лыжку стравы з Юркам. Толькі выбачайце, што крупнік зусім акалеў, бо самі вінны, разгаманіліся так з гэстымі казкамі, што я й чапаць не хацела, а тут усё адно, ці слухай, ці ня слухай, а есьці трэба. Мо' малака прынесьці?—запытала яна ў мяне.

— Дзякуй, як сабе хочаце.

— Хе, хе, хе, ты-б яму чаго весялейшага, а то малака,—сказаў Куцык, палажыў вугаль у люльку і пачаў раскурваць, падсабляючы пальцам.

Бабка на гэты раз нічога не адказала і пашла ў сенцы.

Апанас узяў лыжку, зачарпнуўшы поўную крупніку, роўна перанёс яе праз увесь стол і выліў у рот. Пачаў есьці й я. Куцык моўчкі пацягваў люльку, а далей устаў і пачаў зьбірацца.

— Сядзеце, дзедка, чаго гэтак сора. Я на вашым месцы не рашыўся-б і выйсьці, гэтулькі выпадкаў усякіх пра ваўкоў ведаеце.

— Гэ, мне няма чаго, я не баюся, калі й трапіцца які, то не пазайздросьціць на маё старое мяса, але вось ты глядзі, каб ня прыгледзелася на цябе часамі якая ваўчыца. ды не зрабіла чаго, як таму чалавеку.

Ад гэтакага компліменту я прыкусіў губу.

Куцык бяз усякае ўвагі на мяне, не азіраючыся, патупаў у дзьверы, за ім сора ўзьняўся й Апанас. Я правёў яго на двор, а сам пашоў у гумно.

VIII

Усё-б добра, каб мяне не драсавалі на рэшата скачкі. Цэлюю ноч качаўся з боку на бок, і гэтак і так захільваючыся ў сена, нават

прабаваў зусім ня рукацца і цярапец, але ня вытрымаць было—гэтак заядла гарцалі яны па маім няшчасным целе. І адкуль маглі паналазіць яны на мяне, у гумне і столькі скачок? Добра паламаў я голаў, пакуль дадумаўся, што яны паўшпільваліся на мяне ў хаце, як я слушаў казкі. Ад такое развагі не палепшала, аднак, мусіў зняцца. Хата была яшчэ замкнёна, усе спалі. Я сеў на прызьбе і чакаў. Скора ўстала бабка і вышла па ваду.

— Чаго ты ўсхапіўся, каток? Ці табе ня брыдка, яшчэ ўсе людзі сьпяць, сягоньячы-ж нядзелька.

— Ой, бабка, гэтая-ж нядзелька і выпудзіла мяне. І няўжо гэта вам мага пераносіць гэтулькі блох у хаце? Вось-жа заелі мяне, што на адных чырвоненькіх дзірачках, як у каросьце якой.

— Гэта пра якія-ж блохі ты кажаш? Не павінны-ж блохі залезьці ў гумно, бо яны у сьценнах сядзяць.

— Чакайце, бабка, я хацеў сказаць скачкі.

— То-бо-то, што скачкі, тыя, што скачуць, а блохі тыя, што чырвоныя і сьмярдзяць.

— То то-ж, бабка, ня блохі, а клапы.

— Якія клапы—гэта блохі.

Доўга тлумачыў я, што блохі і скачкі ўсё адно, але так і не дабіўся нічога.

— Ну, хай-бы вы зводзілі іх як-небудзь, гэта-ж іх тут пройма.

— А яны нас ня кусаюць, бо ведаюць сваіх, ды мы й прывыклі, вось толькі на дождж бы-вае ўзьлётаюцца, а то нічога.

— А ці праўда, бабка, што сёння вяселье, я чуў?

— Не вяселье, а толькі маладога адпраўляць будуць; але ты-ж пайдзі, музыка будзе.

Заклыгаў жураў і вядро палезла ў калодзеж. Бабка наліла вады і пашла ў хату. Я парашыў паслухацца і пайсьці паглядзець, а пасья ўзяцца за песьні.

Я ведаў, што ў нядзелю больш за ўсе дні можна запісаць песень, бо людзям ёсць час. У горадзе нядзеля і будзённы дзень маюць найбольш адзін выгляд, у вёсцы нядзеля зусім ня тое. Усе дні пануюць над селянінам, у нядзелю ён сам пануе, нядзеля яго ўлада, нядзелю чакаюць, каб хоць трохкі перадыхнуць ад усіх непарушных абавязкаў сялянскае працы. Ад патрэбы адпачынку паўстае й жаданьне заставіць яго за сабою, каб і далей мець яго таксама, запэўніўшы асобным адменным днём. Гэтым днём і зьявілася нядзеля. Патрэба, вынікшая на падставе выключна эканомікі, схавалася пад заслону рэлігійную і сама стала правадаўчай, абавязкова звольніўшы сялян ад

працы ў гэты дзень. Нядзеля дала сялянам павольны час. Адгэтуль у нядзелю і скарэй паўстаюць усе тыя справы, што маюць, так скажаць, духоўны характар, зьвязаны з інтэлектам сялянства: вясельлі, усякія сходы і іншае. І так я парашуў паглядзець, як будуць выпраўляць маладога, але прышлося яшчэ пашвэндацца, бо было зусім рана. Бачуў, як патроху ўзбуджваліся хаты і ажывала вёска. Пасьля сьнеданья пачалі вылазіць на вуліцу. Там-сям на бяровеньнях ужо паселі бабы і завялі гутарку.

Нейкі чалавек у чорным сурдуце, у такім, як носяць слущкія сальнікі, калі едуць скупоўваць сала, і ў чорных ботах, пацёртых і зрудзеўшых па берагах ад доўгае шаноўлі, жвава пераходзіў з аднае кладкі на другую, відочне было, што з патрэбаю.

„Ці не малады гэта?“ падумаў я.

— Бабка, хто гэта шпацыруе так выдатна?— штурхануў я бабку.

— Дык гэта, каток, той самы малады.

Малады быў зусім старым, з чырвоным тварам і няскладна ўліпшым пашкрабаным носам.

— Бабка, ну й малады-ж ваш! Нішто сабе малады. І хто такі нашоўся за яго йсьці?

— Які малады, такая й маладзіца. Ён няўдалы, а яна з прыбыткам, вось і пара. Вясельле будзе ня пышнае.

Заява бабкі астудзіла маё хаценьне.

Думка аб Хвядоры не пакідала мяне. „Хаця-б яна сапраўды не захварэла, гэта-б парушыла ўсе мае высокнадзейныя пляны“, трывожыўся я. Але глянуўшы на бяровеньні, я супакоіўся: паміж баб сядзела Хвядора і пазірала на мяне.

— Ну, наша дзела не прагарэла, бабка! Ой, каб вы ведалі, як я рад, што вы ачунялі.

— Ачуняла, дзеткі, думаю, усьцягнуся, пайду пагляджу на маладога. Хоць і баліць яшчэ ўсё, але ніяк ня ўлежаць, думаю, усьцягнуся.

Тут яна апасьліва глянула на суседак і шапнула, што пасья провадаў прыдзе казаць песьні. Гэта мяне здзівіла, але я не даразумеўся.

Раптам гукнуў бубен, за бубнам узяла і скрыпка. Пачаліся кадрылі. Сам ня ведаю чаму, але гэты танец мне здаецца зусім невясёлым. Глядзеў я, як роўна трымалі дзяўчаты сваю партыю, як скоранька пераходзілі яны з вугла ў вугал, і ўсё-ж панавала нейкая доля прыгнечанасьці, не ад моладзі вядома,—тая ўся рвалася ў круг, скарэй ад музыкі: скрыпка захлыньвалася ў высокіх нотах, бубен глуха бурчаў.

Навакол плоту, каля сьвірна, у сенцах, у хаце, усюды нашыліся людзі. Малады раскідаў рукамі і нешта тлумачыў свату.

Сват ужо запрагаў каня ў драбіны з новым зялёным палукашкам, засланыя чырвонаю посьцілкаю. Пасьля хлынулі ўсе ў хату.

Бачыў, як запалілі ў хаце сьвечкі й адкрылі апошняе маленьне, але як ні ўзьнімаўся на цыпачкі, апроч галоў, ня мог нічога распазнаць. Раптам зайгралі марш. Выходзяць. На дварэ замятусіліся. Запрэжаныя вазы падкацілі да самых варот. Лезуць на вазы, перасоўваюць посьцілкі, салому, перакладваюцца, злазяць, урэшце паселі. Пачалі адкрываць процэсію. Паперадзе музыкі, за музыкамі малады са сватам, далей дружкі, а за ўсімі госьці. Ціха скрануліся тлуста падмазаныя колы. Ехалі да канца сяла памалу з музыкамі і з усім народам, у канцы музыкі адчапіліся. Я вярнуўся таксама.

— Бабка, чаму вы баяліся казаць пра песьні, каб чулі?

— Не баялася, а не хацела. Каб не абгаварвалі, а то скажуць набіваецца за песьнямі, сьвету ня бачыць старая Хвядора, а гэта дзела іх ня тычыцца, дык і ведаць ня трэба. Я раз прыду, толькі-ж гэта дзеля цябе, бо шаную твайго бацьку. Каб каму другому, ніколі-б сёньня не пашла, каб чырвонца давалі, не пашла-б. (Хвядора зналася на чырвонцы).

— Ну, а каб той вас вельмі хораша пачаў прасіць, ці пашлі-б вы ці не?

— Не, не пашла-б, сказала-б песьняў тры, каб адчапіцца, а больш сказала-б забылася, тое-сёе, але-б не пашла, гэтак сёння яшчэ ўсё баліць у мяне.

Па вуліцы мігаліся хусткі, жоўтыя, белыя, усякія. Тое, што ў будні хавалася ў кufры, цяпер паднялося адтуль на сьвет.

Вёска цьвіла.

Дома смажылася яечня і ляжалі сьціртаю грэцкія бліны, тоўстыя, як абрубкі. Бабка канчала дапякаць і зараз-жа прымусіла мяне ўзяцца за сьвежыя прысмакі, хоць я й зусім ня быў галодны. Прышла Хвядора. Я пакінуў і прыступіўся да песень. Да самага вечара Хвядора была са мною, толькі й адлучалася, што адзін раз, нават і абедала ў нас. І наказала-ж яна мне тады, ніколі ніхто мне не пераказваў гэтулькі песень у вадзін дзень. Рукі балелі, у галаве мяшаліся выразы, пераганяючы адзін аднаго сваім багацьцем і гучнасьцю. Прытамілася й бабка.

— Ну, ідзі, аддыш, вельмі-ж ты пільна пішаш,—адпраўляла яна мяне.

Я пасунуўся.

Цьмянае сонца кідала апошнія водблескі на вёску. Змрок гушчаў. Агню не палілі і хаткі хаваліся ў змрок. Народу было яшчэ больш на вуліцы: хадзілі, сядзелі. Доўгія цені адскаквалі

ад іх і чэзлі, блытаючыся разам з другімі. У канцы вёскі зрабілі гушканку, новая забава сьцягала моладзь. Дошка вялікая і начаплялася поўна: з аднаго боку хлопцы, з другога дзяўчаты. Высока ўзьлятала гушканка. Гоп! гоп!—памагалі ёй хлопцы і прысядалі. Навакोल нецярпліва чакалі свае чаргі.

— Добры вечар!—абазваўся я да тых, каго ведаў.

— Можа пагушкаецеся?—запыталі мяне,—калі хочаце, то зараз усадзім.

— Дзякуй, я толькі так, гушкайцеся сабе.

— Дзе вы былі сёння, бо як пашлі зранку, то й не паказваліся?

— Справу меў, ня было часу.

— Ня цурайцеся-ж. Казалі, вечарам у магазыне будзе нешта.

— Прыду, калі што якое,—паабяцаў я і сеў на бяровеньні.

Паветра прыганяла мяккія пахі. Лісьцё на дрэвах чуць трапыхала. І доўга гэтак слухаў я моўчкі мерныя розмахі гушканкі, а ў галаве няўпынна мяняліся вобразы песень.

IX

У магазын толькі пачалі зьбірацца, як я прышоў. Магазын стаяў на штандарах, каб ня парылася жыта, лесак бракавала і, каб удзеўці,

трэба было ведаць гімнастыку. Падлога скрыпуча гойдалася. Дзьве бясконцыя вузкія лавы прышыліся да сьцен і цягліся да самае „сцэны“. Сцэна, вельмі простая, была зроблена з некалькіх дашчок, набітых на кроквы ў поўаршына ад падлогі, на ёй тры, чатыры калодкі для выканаўцаў. Тамака сядзелі знаёмыя музыкі: скрыпка і бубен. Ізноў, мабыць, скокі, не наскачуцца! Але мне было цікава, як гэта робіцца тут у магазыне. Аднекуль дасталі вісячую лампу ў драцяной аправе і прымудроўваліся дзе яе ваткнуць. У столі быў дручок, на яго й пачапілі. Бляды сьвет чуць мігацеў, выдавала перш пуста і няпрытульна. Дзяўчаты ціснуліся па лавах і шапталіся са сьмехам між сабою, але да іх не прыступіцца, бо зараз-жа сьціхалі і пачыналі саромецца. Толькі адны дзеці й былі цяпер тут гаспадары, бо пакуль што не ганялі. Яны з пашанай пазіралі ў вочы музыкам, што тыя майстры і на іх усе зьвяртаюць увагу і, каб паказаць, што й самі што-небудзь варты, бегалі на сцэну і за сцэну, лезьлі на шулы, на ўшакі ў дзьвярох і тамака тузалі адзін аднаго, сьцягвалі за ногі і пхалі новых, не даючы ім увайсці ў магазын. Як найшло больш народу, стала весялей. Пара і затхласьць, панавашыя дасюль, рассыпаліся, згарнуліся. абрысы твараў пачалі выдаваць болей яснымі.

— Гэй, вальц! Гатуйце пары.— абазваўся загадчык, які нашоўся сора.

— Пастаронных просім адсунуцца. Першая пара ўперад. Трымайце тахту. Пачынай!

Кружыліся зусім пагарадзкому, нават усе прыхваткі і процяг, і шарканьне, былі тыя самыя. Загадчык стараўся найбольш, недзе бачыў, як кружацца на абодва бакі, папрабаваў і сам, але вышла кепска, барджэй замяў.

— Кола, рабеце кола!

Пачалі пераступаць колам.

— Пара налева, пара направа. Вальц!

Перакачваліся, кружыліся, расходзіліся няўпынна.

Урэшце скрыпка зацягнула і сьціхла.

Хлопцы падзякавалі дзяўчатам і правялі іх к лавам.

Дзяўчаты выціралі пот хустачкамі, усё як належыць.

„Ну, гэта ня так яшчэ дзіўна, гэта можна ўсюды пабачыць“, падумаў я.

Далей зайгралі польку. Тут ужо не патрэбен быў загадчык і затое больш непасрэднае ўдаласьці. Надта адзін выдаваўся, чорненькі. Яго босыя ногі за ўвесь танец не прыпускаліся ні на хвілю і скоранька перабіралі пальцамі; над пятою выразна вытыркалі напружаныя жылы. Усякі раз, як ён зьвяртаўся да мяне тварам,

на яго вачох адбіваўся бляск лямпы, на губах іграла ўсьмешка. Нейкая праменнасьць была ў ім, ён кружыўся доўга, з захапленьнем, правільна і бяз усякіх выкрутасаў. Вельмі спадабаўся мне гэты чорны хлапчук з густымі брывамi, яснымі вачыма і стройным, пруткім целам. Быў і другі, выдаваўся, высокі як галіна, у белай кашулі. Яго цыбатыя ногі ніяк не маглі папасьці з усімі і ён час-ад-часу на каго-небудзь напоркваўся, а маленькая галава з астрыжанымі валасамі адзін раз гэтак адменна стукнула ў лямпу, што яна ўзматнулася на дручку і чуць ня ўпала. Пачалі сьмяяцца і здзекавацца з яго, але ён кружыўся сабе са сваёю паненкаю, адпускаючы жарты і хоць-бы што, гэта яго ніяк ня зводзіла.

Каб не псаваць уражаньня, я не чакаў кадрыляй і праціснуўся на двор.

На небе застылі нярухома зоркі і было так чыста, так чыста, што не хацелася ісьці нікуды. Я прыхіліўся пад паветкаю.

Водгук з магазыну нік і расчыняўся ў празрыстым паветры летняе ночы.

X

З раніцы ўсе пашлі жаць, і старыя, і малыя, вёску як хто дзеркачом ачысьціў. Ткнуўшыся туды-сюды, парашыў я, што і мне заставацца няма жаднае прычыны і, каб разумна

распарадкаваць вольны час, захацелася прайсьціся ў Саўкоў, туды мне было невялікае даручэньне, так—паклонцы, тое-сёе. Бабка, хоць і адгаварвала спачатку, але ўсьцешылася і адпусціла, як я ёй сказаў, што вечарам вярнуся абавязкова. Захапіўшы жакетку і паперы на ўсякі выпадак, борзда пераступіў я цераз парог. Саўкоў шэсьць вёрст ад Шалавіч і ісьці трэба было праз мястэчка Леніна, даўней Раманава, асяродак тутэйшае культуры. Дарогу ў мястэчка я ведаў сам, а далей спадзяваўся на язык. Вёску перайшоў скора, аставаліся яшчэ вядомыя кладкі. Між Леніным і Шалавічамі ёсьць балота і, каб зрабіць каротшым падарожжа для пешакоў, вылажылі кладкі; хто з падводаю, павінен быў даваць круку. Кладкі ляжалі на ўпорках і некалі, мабыць, былі досыць хаджалыя. Але ўзьняўшыся на першую, нашоў я пад сабою нешта зыбкае і зусім ненадзейнае. Растапырыўшы рукі, з вялікаю павагаю перасоўваўся я над балотам і ледзьве дачакаўся канца. Далей грудаваты нізавы папар і канавы. Прабрацца ў Леніна можна толькі праз некалькі грэбель, бо навокал аблягло балота. Заставалася-б незразумелым, каму першаму прышло ў галаву заснавацца ў такой нявыгодзе, каб ня так званая „Замкавая Гара“, роўны круглаваты насып, цяпер раскоўзаны дзяцьмі, які

сьведчыў, што некалі тутака жыў якісь вяль-
можны пан, упадабаўшы недасыціпнасьць і бя-
печнасьць мясьціны. Грэбля была спраўная, бо
часта езьзілі; нават і цяпер, здавалася, стаяў
воз. Падышоўшы бліжэй, убачыў я на той бок
чалавека; падкасаўшыся вышай кален, ён згра-
баў сушаную плюху і бярэмам перацягваў праз
канаву, каб палажыць на воз; плюха тапыршчы-
лася і ўсё наравіла зьехаць.

— Добры дзень, чалавеча! Гэта для кароў?

— Для кароў.

— І ці-ж яны ядуць?

— А якую трасцу яшчэ будуць есьці. Як
няма, то і маха не плаха, і мякінка—малінка.

Выбрыкваючы, галопам праляцеў паўз мяне
малады жарэбчык, які адбіўся ад маткі; яна
стаяла водаль і рагатала пасярод грэблі. Два
беленькія парсючкі, пазадзіраўшы лычыкі і жа-
лобна хрукаючы, меленька трусілі ножкамі.

— Чаму гэта, чалавеча, жывёла тутака без
пастухоў цягаецца?

— А куды яна дзенецца? Шкоды няма, грэб-
ляю проста дадому, ну і хай бягуць.

Пуста і бязлюдна ў мястэчку. Чатыры ву-
ліцы ёсьць і пляц, на пляцы лужа з гусямі і кач-
камі—зусім як па Гогалю, каб ня трыбуна для
прамоўцаў, зробленая з тонкіх жэрдак і па-
стаўленая якраз насупроць лужы. Яўрэйскія

хаткі аселі і раздуваліся ў бакі, так што, здавалася, палажы руку на дах і яны распаўзуцца. Ёсьць і сынагога ў два паверхі, драўляная і агідная. Я вельмі здзівіўся, убачыўшы каля яе дрэўняга рабіна ў прэстым мультановым халаце,—я думаў, што яны зусім зьвяліся; уткнуўшыся ў зямлю, падобны да выходцаў з таго сьвету, ён ціхенька сунуўся па дварку.

У каго-б запытацца дарогі далей, азірнуўся я.

Прашоўшы яшчэ некалькі крокаў, угледзіў нізенькую бабку з чырвонымі закарэўшымі гно-ем вачыма, апухшую і зусім-зусім старую. На руках яна трымала прышчаватае дзіця і раз-пораз абцірала яму спадніцаю нос. Я падышоў.

— Скажэце, калі ласка, бабка, як ляпей прайсьці на Саўкоў?

— Ды вось ідзі пакуль што гэтую Босаю вуліцаю, а там за мастком дарога зьверне ў жыта і проста ў Саўкоў, адтуль ужо відзён.

— Вельмі дзякую, а толькі, як я ведаю, гэтая Босая вуліца, а Капыльская.

— Яна то Капыльская, але сюдоюносяць нябожчыкаў, дык мы заведзём Босаю.

— Гэта ў вас унук, бабка?

— Але, унучак мой.

— А можа вы, бабка, часамі ведаеце песьні, бо я запісваю?

— Песьні, мой дарагі? У Амэрыцы мае песьні. Вунь, паказала яна рукою ў канец вуліцы,— вунь дзе мае песьні. На могілкі трэба мне, мой дарагі.

— Кіньце гэту думку.

— Рада-б кінуць, ды яна мяне не пакідае. Толькі і чакаеш, калі гэта ўсё скончыцца, ня жыву, а гнію тутака, мой дарагі. Поўна гора прышлося мне бачыць, гэтак поўна, што як пачнеш прыпамінаць, дык, здаецца, каб скарэй, то-б падзякаваў.

Бабка заплакала.

— Праўда ваша, бабка. Калі цяжка живець, не на ўме песьні.

— Якія тут песьні, і запела-б, ды як пабачыш...

Бабка заплакала горай.

— Вось унук, вунь яшчэ ўнук, паказала яна на двор,—засыпалася ўнукамі, мой дарагі. Гэта майго меншага сына. Поўна перагадавала я дзяцей, і ня памятаю, з самага маленства гадвала ўсё дзеці. Шэсьць сыноў маю, тры настаўнікі, колькі працы ды сьлёз выплакала, пакуль навучыла!.. Зямлі—чвэрць, плаціць няма чым, і хаты цураешся, пойдзеш на заробкі да суседзяў, ці ў маёнтак,—што дадуць, тое і возьмеш, хаця-б выцягнуць як. Калі хлеб ды цыбуля, то добра, а то бывае, што і хлебу жадзён. Не хацела, каб

яны гаравалі гэтак, як я, думаю перамучуся, узрастуць сыны—падтрымаюць маю старасць, не пакінуць мяне. Усё цярпела, расінкі макавае ня ўкрыла сабе. Калі скажа сын слова ласкавае, то, здаецца, за адно гэта слова ўсё-б аддала. І нашто яно мне, нічога мне ня трэба, а ім, думалася, на ўвесь век. А цяпер разьбіліся па сьвеце, хто куды, ня ведаю, нават, і дзе, толькі меншы і застаўся, усе распырхнуліся: адзін, здаецца, у Сібіры гаруе, пісаў, настаўнічае, другі ў Капылі таксама настаўнікам, як прыедзе часам ды раскажа, што як, бачу і настаўнік цяпер толькі што жыве, ды як агорнуць сьлёзы, мой дарагі, што праца мая, надзея прайшла, як і ня было, і сама я засталася,—бабка скорынька заміргала векамі,—вось з маленькімі зноў і павінна гаравець у нядолі на той самай чвэрці, дык, мой дарагі...

Бабка адварнула.

— Не, мой дарагі, ня песенная я, ня было калі займацца гэтым, слухаць любіла, а сама ня памятаю, усю сваю памяць у клопаце пагубіла, нічога не засталася такога, каб успамінаць, бо ня бачыла я добрае пары ў жыцьці.

Сьлёзы, як боб, няўпынна каціліся па гнойных веках і паласавалі твар бабкі; дзіця крэпка трымалася за яе шыю і пудліва паглядвала на мяне.

— Дык ты йдзі перш гэтаю Босаю вуліцаю, а там трапіш, — яшчэ раз паказала яна, абціраючы дзіця.

Я разьвітаўся і зараз адышоў, бо было брыдка выкідваць абы-якое выцёртае слова ўцехі перад гэтакім станоўчым горам. І доўга яшчэ віднелася нярухомая постаць бабкі з дзіцем на руках; я ўжо ўзышоў на масток, а яна ўсё стаяла, немая і горкая.

Воблакі вялікімі кавалкамі няспешна плавалі ўверсе. Неба густа-блакітнае шырылася ў бязьмежнасьць. Было прыгожа і цёпла. Жоўтыя праменьні сонца мяшаліся з жоўтаю пшаніцак. Усё зіяла сьпялотаю і самаздавальнем. Да пшанічных загонаў суседзіліся жытнія, ужо пажатыя і пакрытыя бабкамi. Далей ізноў пшанічныя, і ўсё гэта мігацела, зіхацела; ад бляску і вагністае яркасьці ў вачох паўставалі калеровыя кружкі, рабілася млосна, хацелася тут-жа прынікнуць дзе-небудзь на замежку і закрыць, захіліць баржджэй вочы, каб супакоіць раздражнены зрок. Пыл паднімаўся за нагамі, але крануўшыся пшанічнае саломы, сабраўшай высака свае цьвёрдыя зярністыя каласы, зараз-жа ападаў, адкінуты густою шчацінаю палявога войска. Направа ад дарогі цягнуўся старасьвецкі кацярынінскі шлях, абсаджаны ў два рады камлястымі векавымі бяро-

замі; бярозы на вынезе расьлі буйна і горда рассыпалі кучаравае лісьцё, пад канец сходзіліся і гінулі, зьліваючыся ў кропку.

Ленінскі зімні палетак стыкаўся з саўкоўскім, рубяжом служыў трошкі шыршы, як звычайна, замежак і больш нічога. Дарога спускалася ўніз і вырысоўвалася ва ўсёй аздобе, таксама і поле, перапаласованае, перарэзанае, усыпанае жанцамі. Зусім унізе зелянеў паплавец, дзе пакошаны, а дзе і не: тут косяць сена адзін раз, бо не вырастае атава. Зямля няроўная, пескаватая. Барадаты чалавек і хлапчук, каля самае дарогі спусьціўшыся ў яму, выкорпвалі рыдлёўкамі жоўтыя грубы жвір і з браскам накідалі на воз, роўна засыпаючы ўсе шчыліны палукашка.

— Вы саўкоўскія будзеце?

— Але, ага,—разам абазваліся чалавек і хлапчук.

— Спор у рукі—сказаў я, ссоўваючыся ў яму.

— Мабыць на подсыпку гэта капаеце жвір? Ну і дзірачак-жа нарабілі, як на ўзрэччу стрыжы.

— Гы, як суха, то добра везьці, бо ўсё адно калі-небудзь прыдзецца гаціць двор, дык вось я кажу, маеш час—не адкладвай, кажу, годзі боўтацца ў гразі, запрагай каня, Паўлік, паедам прывязем жвіру.

Чалавек ваткнуў рыдлёўку і пачаў цікава разглядваць мяне.

— А вы чаго гэта ў Саўкоў? Ці не к каму хіба?

— Іду я к Карпейчыкавым дый думаю: ста-яць людзі, добра было-б папытаць, бо можа жнуць, а мне ляпей адразу на поле, абы толькі іх знайсці, ня зблудзіць.

— Дык вось бадай што гэтак.

— Жнуць, я бачыў,—прыткнуў свой тонкі галасок хлапчук,—будзеце ісьці дарогаю да самага поплава, а там па поплаве, і будзе сьцежка, каля тае сьцежкі яны і жнуць.

— Але,—сьцьвердзіў яго бацька,—ідзеце так, як ён сказаў, іхняе поле каля сьцежкі.

Рыдлёўкі жвава зашасталі, адна ў яму, дру-гая з ямы і, выпростваючыся над возам, веялі жвір якраз у тое месца, куды трэба.

Я ўзьбег на дарогу і пашоў. Вось і поплаў.

Перасекшы раўчук, угледзіў і сьцежку, пра-топтаную скрозь да самае вёскі. Ад раўчука нехта касіў.

Белая ісподняя сарочка і зрэбныя порткі ліплі к целу касца, яго зблытаная чупрына блішчэла потам. Прайшоўшы пракос, касец вы-цер касу травой, крэпка ваткнуў яе ў зямлю. прыціснуў да сябе пад пахою, адвязаў ад луч-

ка мянчачку і пачаў гастрыць. Звонка зазьвякала мянчачка...

Недалёчка здзівіла мяне абкошаная, тоненькая, як нітэчка, палоска сенажаці.

— Калі ласка, скажэце, чалавеча, чаму гэта тутака пакінулі так вузка?

— А хто будзе касіць. Гаспадар ёсьць на гэта. Вы ня дзівецесья, тутака браты дзяліліся, дык аднаму і прышлося на тры пядзі, але што ты зробіш з упартаю галавою, кажа, хоць тры ды мае, не хачу ні з кім знацца. Ды ў нас гэтакі разумны не адзін.

Касец перахваціў касу рукою і пачаў гастрыць самы кончык. Мянчачка глуха забрашчала.

— А поле Карпейчыкавых вунь,—паказаў ён мянчачкаю,—другая паласа.

XI

Я дабраўся. Споўніўшы, што мне было даручана, хацеў ужо ісьці назад.

— Вось зараз дажном, о-то-то, не бяжы, прыйсьці ды не зайсьці ў хату—грэх, пасядзі трохкі, хвілька, ня больш,—накінуліся на мяне.

Такі прымусілі мяне сесьці. Прызнацца, я ня надта спрачаўся, на замежку моцна пахла чаборам і быльнікам, ногі самі схіліліся. Сярпы рэзалі. Пражаўшы трохі, прышлі напіцца, якраз каля мяне стаяла бутля.

— Ну, дык скоро?

— Скора, скоро, зараз дажном.

Я насыцягваў снапоў і прымеркаваўся ставіць бабкі. Прыладзіў дзевяць акурат і ўжо зьбіраўся ўздзець наверх каптур, як мяне разам стрымалі: не чапляй, хай так, скарэй высахнуць.

Дажалі. Завярнуўшы ў анучку сярпы, сабралі якія былі хусткі і кофты, перавярнулі бутлю і, выліўшы астатнюю ваду, зусім былі гатовы.

Цётка Малася, сумняваючыся ў маёй стараннасьці, яшчэ раз абышла ўсе бабкі і тады толькі сказала:—Ой, змарылася я, гэтак хочацца пасьнедаць. Ну, дык пойдом, ці што?

Усіх было чэцьвера. Паволі адзін за адным ішлі мы вузкаю сьцежкаю; жыта лёгка разгортвалася, прапускаючы нас, шумела каласамі і саступалася ізноў, загартаючы сьцежку.

Перад вёскаю пачаліся ільны.

— Ты-ж паглядзі, які ў нас лён, кальва ў кальва, рослы; працягнеш—любота,—вырвала цётка Малася некалькі ў жменю і паднясла мне.

— Ня думай, што просты, гэта—даўгунец,—сказала цётка і асьцярожна разгладзіла адно кальва.

— Нічога я так ня люблю, як добры лён,—сказала цётка,—калі добры, глянеш, дык, здэц-

ца, на сэрцы ўзыграе, не адарвешся, а яшчэ каб чысты ды роўны, гэтак ужо пераглядзіш: насеньне, выархуеш, выпалаеш, перабярэш сам, сваімі рукамі; мо' пяць раз наказваю, хача-ж пасейце парадкам, каб ня было кустоў, не перагусьцеце, бо аж сорамна, калі лапінамі. А вось мой загон, усяго два загончыкі, на той год больш пасею.

Лён быў сапраўды ўдалы. Каб парадаваць цётку, я пачаў выхваляць яе лён і таксама пералічваць яго вартасьці. Твар цёткі павесялеў.

— Ой, а як-жа прасьці люблю, ткаць—не, але прасьці; у мяне ўсё Лісавэта тчэ: яна й рушнікі паткала, і настольнікі, а колькі свояў палатна, каб ты ведаў, і ў ёлачку, і ў косікі, якія толькі хоча, на ўсе ніты, а якія коўдры вырабляе, я табе пакажу, усе ложкаі заслала; як увойдзеш у хату, а яно й ляжыць да месца, гэтак хораша.

— Ты мне толькі, кажа, прадзі больш, мама, а я то патку. Дык мы зімою гуртом усе й пасядам каля печы з прасьніцамі, запаліўшы маргушку, гэтак люблю прасьці. Глядзіш, пачынак за пачынкам і цэлы клуб наўеш. Мне Валодзя пакойны, царства яму нябеснае, добры ўюнок зрабіў, гарэховы, яшчэ й цяпер трымаецца.

Ішлі навозам, паўз самыя гумны, прыціснутыя адно к аднаму так шчыльна, што часта на-

ват стрэхі стыкаліся. Я заўважыў, што такая густэча вельмі шкодна пры пажары.

— Ой, маўчы, гэта-ж, ня тут кажучы, у Перавозе летась шэсьць гумен выгарала. І так ужо глянеш, дык боязна; што-ж, капеж на капяжы, як займецца, упасі бог, што тут парадзіш. Нядобра строілі даўней, я сама ведаю, але-ж гумна не перанясеш, вось так і дрыжым пад страхам. Хай яго ліха ня ведае, гэты пажар, ноччу-ж і загарэлася ў Перавозе, гэта о-то-то, пад бокам. Прачнулася я, чую, тапацяць, бягуць,—што-б гэта значыла? выскачыла на двор, бачу, палыхае, гарыць, чырвань гэтакая, у Перавозе гарыць, бачу. Хто як, хто што, барджэй туды, з другіх сёл туды; у Сухоўчычах яшчэ й спаць не ляглі, шпэктаклі ставілі, дык цераз рэчку ў адзежы, ня гледзячы ні на што, бух, і так найшло людзей; шэсьць выгарала, сёмае адратавалі: расла якраз бярозка маладая, дык каля тае бярозкі ўсе як пасталі, не далі больш ісьці вагну.

— А-я-яй,—падзівіўся я,—і ноччу?

— Таксама, думаю сабе, з чаго-б гэта ноччу, можа самагонку хто варыў, здэцца, з чаго другога ноччу загарэцца гумну...

— А каб на іх уселіхенька, каб на іх, колькі ня прыказвала, а каб... Аюц, аюц, каб вы па-

дохлі, — раптам закрычала цётка, не пасьпеўшы яшчэ нават узлезьці на свой паркан, і гримнулася ў агарод.

— Васіль, Васіль, бягай сюды, гэта я табе гэтак гаварыла глядзець хаты, дурніца ты халерная, лабатрас нягодны. Ды што табе, ногі адабрала, пакасьць паршывая, лётам-жа гані з агароду. Гаварыла—залажэце дзірку за йстопкаю, хоць-бы хто абазваўся, як і ня іхняе дзела. А мае вы міленькія, а мае даражэнькія,—прычитвала цётка, сашчапіўшы рукі,—усе-ж буракі перарылі, перагнулі, павалалі, гэтулькі шкоды. Не, Васіль, не падарую табе, будзе твая сьпіна сягоньячы ўся спаласована вяроўкаю. Гэта-ж упусьціць у вагарод сьвіньню з парасятамі,—звярнулася яна да нас,—гляньце толькі, што натварылі з градамі,—а я старалася, а я палала.

— Лісавэта, кінь, галубка, сярпы, ты жывейшая, памажы дурню гэтаму.

Груды ламачча, усё, што пападалася пад рукі, паляцела бязьлітасна ўздагон гаспадарлівай сьвіньні. Сьвіньня, зарохкаўшы на парасят, з візгам рынулася да істопкі, матаючы чырвонымі абвіслымі цыцкамі, і ў момант схавалася за крапівою, лапухом, конскім шчаўем, сініткаю й другімі сьметнымі расьлінамі, глушыўшымі йстопку.

— А, хвароба на вас,—раскідала апошнія громы цётка.

Узышоўшы на ганак, цётка зьмяніла голас і соладка паказала на дзьверы:—Ну дык проша, проша, перакусім трохі.

Толькі к вечару вырваўся я назад.

Неба паружавела і звузілася. Паветра цясьней прыстала да зямлі й высасвала з яе нацягнуты за дзень жар. Насустрэч пыхала сьвежаю парнасьцю.

XII

— Дык ты сёння паедзеш такі?

— Дзе-ж, бабка, гэтак загасьціўся, трэба, як кажуць, і сумненьне мець. Усьсеў на чужыя хлябы ды і ня знайся; не, бабка, паеду!

— Эй, эй... ці-ж чужыя хлябы? І як гэта ў цябе язык павярнуўся сказаць, чужыя хлябы, гэта-ж крыўда, каток, кроўная крыўда. Я і ў мысьлях ня мела, і як гэта, гуляй сабе, а што, я рада, і абвясціў нас, і раскажаў, жаданым госьцем быў,—пакрыўдзілася бабка Тадося і раз-жа пачала ласкава ўпрашаць:

— Заставаўся-б яшчэ назаўтра, каток, усё адно, куды-ж табе ляцець гэтак, вось-бы мо' яшчэ хто колькі песьняў пераказаў.

Як я ні любіў песьні, усё-ж стаяў на сваім, каб ехаць.

— Эх,—уздыхнула бабка,—што з табою ра-
біць. Дык сказаць Сёмку, каб пашоў па кабылу?

— Яшчэ даедзем да вечару, трэба пайсьці
на поле пабачыцца з Хвядораю.

— Ну дык ідзі, ідзі, а як запрагуць, то я
прышлю па цябе.

Хвядора жала адна.

На маё прывітаньне радасна падала руку, у
яе была манера падаваць руку памужчынску, і
гэта яна лічыла прыметаю асабліва харошага
тону. Хвядора не хацела адставаць ад новых
звычайў і, хоць асабліва лаяла трохі цяпераш-
ніх дзявок за тое, што ў іх толькі адны лю-
бошчы на ўме, консэрваткаю ня была й ціка-
вілася ўсім, ад політыкі да астрономіі ўключна.
Яна верыла ў навуку, і на мае словы ніколі не
гаварыла, што гэта няпраўда, што так ня можа
быць, наадварот, часта сама нападала на дзя-
доў, кажучы: „што-то цямнота, жылі сабе ў бя-
лозе, ня ведалі нічога, ня бачылі нічога“.

У Хвядоры былі на рэдкасьць маленькія
вочкі, кратовыя нейкія, бы хто цьвіком прадра-
паў; слухаючы, яна заўсёды пільна сачыла за
гаворкаю і не адрывалася ні на хвілю: павер-
неш голаў, яна паверне вочы, схіліш, яна схі-
ліць вочы, пакажаш на што-небудзь, і вочы
ўсьлед; нязвычайная ўважлівасьць парою ўпа-
дабляла яе дзіцяці. Я ніколі з ёю не панібрат-

стваваў, а гаварыў начыстату, і часта нават такія ня зусім зразумелыя адразу рэчы, што толькі-б мог сказаць якому студэнту, і гэта ніколі не псавала нашых адносін, наадварот, яшчэ цясьней нас зьвязвала. Я яе глыбока, глыбока паважаў і не хаваў ад яе гэтага. Яна аддавала мне пэўнай падзякай, ідучы насустрач маім пытаньням, і таксама не харанілася; між намі за гэтыя колькі дзён паўстала блізкая сардэчная дружба.

— А што гэта ў цябе ў кішэні, папера, здэцца?—хітра паказала Хвядора на маю жакетку.

Я пачырванеў.

— А вам, мабыць, песьню хочацца сказаць, то калі ласка, бо кажуць, што каму рупіць, той аб тым жупіць,—дагадаўся я злавіць Хвядору на слове.

— А што-ж, і добра, тут нам ніхто замінаць ня будзе, садзіся на сноп, а я буду жаць і табе гаварыць.

Сонца пякло. Нават конікі перасталі сакатаць на межах і пахаваліся ў траве. Ажына паспускала шырокія лісты і боязна перабіралася са сваімі зялёнымі ягадамі з замежкаў на іржышча, каб пакарыстацца першаю і апошняю свабодай, пакуль не нагоняць гаўяда. На складзе высокія, у разорах нізкія, ролікамі пера-

качваліся цераз замежкі вузкія загоны, аблачмачаныя стрыжанымі пяньчукамі жыта.

Хвядора працавала шчыра. Захапіўшы жменю жыта, яна старэнна агортала яго сярпом і нясьпешна самаспадзявана адрэзвала, складаючы ў адзін вялікі сноп. Наклаўшы сноп, туга пераціскала яго перавяслам. Снапы ляжалі рэдка, затое фасонныя і ўмалотныя. Я сядзеў на снопе, Хвядора жала і казалла песьні.

— Э, каб ты здароў быў, а мне й здавалася, што прыдзеш, так нейк і хацелася, каб прышоў; жну сабе, а тут гэтыя песьні як на-рачна ўсё лезуць на памяць; э, думаю, няма Юркі, а тут толькі глянула, аж і Юрка дыбае,—засьмяялася Хвядора.

— Блудзіць па полі, як той сват. Хочаш, скажу табе брахушку пра сватоў, вясельна, як дражняць, то пяюць.

— Ну, кажэце,—прыгатаваў я аловак.

— Ды блудзілі, сваткі, блудзілі,
Чаго к нам позна спазьнілі?

Прыблудзілі к карчомцы.

Сватка кажа: цэркаўка,

Братка кажа: хрысьціся,

А адна свахна умніца:

Едзьце, сваткі, ня стойце,

Няма ў полі цэркаўкі,

Есь у полі карчомка.

Ды блудзілі, сваткі, блудзілі,
Чаго к нам позна спазьнілі?
Прыблудзілі к карчаўю.
Сватка кажа: што ганья,
Братка кажа: пабягу й я,
А адна свахна умніца:
Едзьце, сваткі, ня стойце,
Няма ў полі ганы,
Есь у полі карчаўё.

— Бач ты, якая умніца, дый братка спрытны
вельмі,—згадзіўся я. Хвядора сьмяялася, радая
за сваю песьню.

— Ну, а вось яшчэ брахушка, на братку;
паслухай, толькі-б якога тут братку прыста-
віць, ну,—ды хоць шалавіцкага.

— Ды хваліўся шалавіцкі братка
Углоўскім паненачкам,
Што ў яго дабра многа:
Што ў яго торба жыта зашыта,
Цэўка мукі набіта,
А ў засеку ячняе зерне,
Ды лятае, як шыі ня зьверне.

— Вось так багат, праўда, што багат, ад яго
багацьця й куры не пажывяцца.

— Хі, хі, хі, не пажывяцца, дзеткі, ня здо-
леюць злавіць зерне, гэта-ж так лятае.

Сьмяяліся разам.

На суседняй паласе пазадзіралі галовы.

— Чаго стаіш, Матруна, ідзі й ты сюды.
Юрка песьні піша, ідзі падсабляць.

Матруна схавалася ў жыта.

— Хі, ня хоча,—шуткавала Хвядора,—ня хочаш—ня трэба, і без цябе абыйдамся.

Хвядора пачала абжынаць разору. Я перасеў бліжэй на другі сноп.

— Ой, гэтыя вясельлі, сьмех дый годзі, і чаго толькі не напаюць, і насьмяюцца й наплачуцца; цяпер ня так: дзяўчына ўсюды пойдзе за мужыком, хоць і ў самы Туркіштан альбо Хвядосю (Феодосія), а даўней-ж аж ого, у другое сяло толькі, дый то сьлязьмі абцякае, лемантуе, быццам ужо й жытка яе тамака кончыцца, бо акром свайго сяла нікуды, гэтак ужываліся ў месца, к зямлі прырасталі, здэцца. Цяперака жаніцца хто, дык усё адно ці жаніцца, ці не, бо да вясельля жыве як і па вясельлі: усё адно за дзяўкамі бегае, калі малады, ды папраўдзе, ня вельмі й хоча, толькі хіба рабіць няма каму, у хаце баба трэба, а то на вяроўцы ня прыцягнеш жаніцца, а даўней жаніўся; пасталее што куды тамака, крукам носа не дастанеш, і вясельлі-ж спраўлялі, па тры дні без перастанку п'яныя хвіляліся; даўней, абы падрос, барджэй каб жаніцца.

Хвядора палажыла серп і падышла да мяне.

— Вось я прыказку маю даўнейшую, скажу табе. Быў адзін хлапец, кволы й недарэ-

каваты, і пашоў ён араць на поле. Паставіў валоў у ярмо, ваткнуў занозы, прыправіў сошку дый—но! Валы яго й давай цягаць, і туды, і сюды, і ўздоўж па ральлі, і ўпоперак па ральлі, нацягалі хлапца як мае быць. Хлапец крычыць: а трасца вам у бок, а куды вы, а бэч, а бэч, а ўсё ніяк ня можа саўладаць, ня справіцца хлапцу; вярнуўся дадому плачучы. Кажа бацьку, жані мяне, тата, а то валы ня слухаюцца. Бацька, не чакаўшы доўга, і ажаніў, адгулялі вяселье. Вось у панядзелак пашоў ён ізноў араць. Фэрт-там ідзе: стой, бэч, тузануў аднаго вала, тузануў другога, прыгатаваў сошку дый паганяе. Нічога, аруць пакуль што. Як толькі вол чуць што: „бэч, ня смыч, гэта табе ня суботняе, гэта табе не дзяцінка арэ“,—і хлясь вала пугаю. Пад поўдзень стала горача, валы патроху, патроху дый падбягуць. Перш падбягуць, а далей і зусім пабеглі. Зноў нацягалі хлапца, вядома, бо кволы.

Толькі цяпер няма чаго плакаць ды к бацьку йсьці, бо жаніўся,—паясьніла Хвядора.

— Хі, бэч, ня смыч, гэта табе ня суботняе, гэта табе не дзяцінка арэ,—паўтарыла яна яшчэ раз, каб даць мне магчымасьць усмакавацца лепей у соль байкі.

Што-б там ні было, калі Хвядора лічыла яго вартым, яна заўсёды старалася паказаць

дасканальна, поўным уражаньнем, а дзеля таго любіла ўсякія тлумачэньні, часта падрабязговыя.

— Гэта вось ён у суботу араў, як нежанаты быў; у нядзелю жаніўся, дык у панядзелак як пашоў араць, то думаў, што калі жаніўся, то адразу іншым стане.

— Але-ж ня стаў іншым, а які быў, так і застаўся,—сказаў я.

— Хоць пагардаваў сабою, то і тое значыць; а ты хочаш, каб з неба яму сіла скінулася; калі свае ня маеш, то з неба ня скінецца.

Хвядора пачала жвава жаць. Я падсунуўся бліжэй.

— Вы яшчэ мне Купальскіх не казалі, мо'якія ведаеце?

— Чаму ня ведаю, даўней ведала, але ўжо колькі год як ня пела. Ой, некалі добра гулялі на Купалу. Дзяўчаты вянкі ўюць, а хлопцы раскладваюць агні ды скачуць. Гэтак—як зьвечарэе, дык усе зьбяруцца ды і за сяло з песьнямі.

Хвядора пераказала некалькі песень.

—Кругом цёмна-а, а тут жарты, як усходзяцца—ня суняць, здэцца-б усю ноч скакалі. Дзяўчаты бягуць на крыжавыя дарогі трыпутнік ірваць, толькі каб ніхто ня бачыў, належыць пад падушку класьці, то прысьніцца суджаны, а раня глядзяць, як сонца йграе,—калі рана ўстанеш, то можна ўбачыць. Я бачыла адзін раз, гэтак хо-

раша йграе, дрыжыць, круціцца скора, скора, блісьне, блісьне і рассыплецца, як жывое ходзіць, усякімі колерамі пераліваецца, здэцца радасьць якая вялікая, жаднае хмаркі няма, яно адно ўверсе, і раса ў кропельках на траве, ня выказаць, як хораша.

Хвядора наставіла над вачыма руку і паглядзела на сонца.

— Потым горача, — сказала яна, робячы перавясла, — але маім старым касьцям ня шкодзіць, я люблю.

Хвядора ўзялася зноў за серп.

Тым часам з-за жыта цішком высунуўся Сёмка, хлапчук гадоў пад чатырнаццаць.

— Ты ўжо па мяне мабыць.

— Але, казалі бабка, каб йшлі папалуднаваць, а кабыла нажэрлася, можна запрагаць.

— Я зараз, скажы бабцы.

Сёмка пабег.

— Можа вам мэдлікі паставіць? — каб чым-небудзь аддзякаваць Хвядоры, запрапановаў я ёй свае паслугі.

— Няхай, не, няхай я сама, ня трэба, вось лепш запішы песьню прыданскую.

Хвядора пачала:

Ды човен рэчаньку ды пераплывае,

Ды сьвёкар нявехну ды перапывае.

Ды перапывае сто золотых дае,

Ды дае таралі ёй на каралі,
Ды дае рублёўкі ёй на шнуроўкі,
Ды дае асьмушкі ёй на істужкі,
Яна яму за тое ды кужалю ватрое:
Прабачай, сьвякроўка, прабачай бацюхна,
Не сама я прала, не сама-ж я ткала
Падалянкі пралі, салімонкі*) ткалі,
А белыя лябёдкі ды бела бялілі,
А родныя сястрыцы ды хораша дарылі.
Запісаў? Пішы яшчэ прыданскую:

Адала мяне маці ды за сем міль
Ды вялела ня бываці сем нядзель.
Яшчэ мне маладзенькай тыдня нет,
А ўжо ка мне мая мамка паслы шле:
Бывай, бывай, дзіцятка, у мяне
Зрумянела падвор'е без цябе,
Ня мецена мая рыдня ад тыдня,
Ня мецены мае сені ад нядзелі.
Ды ня тужы, мамачка, ня тужы,
Я к табе прыду ў нядзельку
Я тваю рыдзеньку падмяту,
Я тваю сямейку разьвесялю.

— Зрумянела, кажаце, гэта што, зарасло
румянкам?

— Але, зарасло румянкам; бачыш як адала
яна дачку, то ніхто па дварэ не хадзіў,—бар-

*) Хвядора ня ведае, што значыць слова салімонкі,
грунтуючыя на другой яе-ж песьні, маю заўважыць, што
найпэўней гэта случанкі.

джэй кінулася тлумачыць Хвядора,—а ведама, як ніхто ня ходзіць, то яно і зарастае. Ну, скажу табе яшчэ песьню, мо' ужо сорак гадоў як ня пела, запішы ды й едзь сабе, едзь, ня буду цябе трымаць больш,—засьпяшалася Хвядора.

Песьня асаблівага інтарэсу ня мела і выяўляла сабою перайначаную рамансавую форму аб неразьдзеленым каханьні к дзяўчыначцы. На гэтым мы й скончылі.

— Ну, шчасьліва вам заставацца, бабка, выбачайце, калі надаеў, а песьні вашы ў Маскву завязу, яшчэ хай хто прачытае й вас успамяне. Ня толькі я адзін.

— Абабраў мяне, цяпер я й пець ня буду, але хай чытаюць, вось можа калі пайду цераз Слуцк к дачцы ў Заградзьдзе, то даскажу табе апошнія, тады ўсе аддам у Маскву,—Хвядора добрадушна заківала галавою і падала руку.

Я моцна сьціснуў яе дрыжачую працоўную руку й пашоў дадому.

Сівая кабылка ўжо стаяла ў аглоблях, зьвесіўшы губу і вагнуўшы раздуты живот. Сёмка палажыў у драбіны мурагу, разаслаў паверх мой халат, а сам мігам схваўся ў камору, атрымаўшы дазваленьне ад мацеры на прадмет адзеньня зялёных галіфэ і ботаў,—раз у горад, маці ня мела права і пярэчыць.

— На, вазьмі яблык, зьясі,—частаваў мяне Сёмка, вынімаючы з галіфэ жменю дробязі.

— Хавай сабе, і на што ты пораш гэткае кіслоцьце, хай бы сьпелі.

— Тамака пасьпеюць,—паказаў Сёмка на рот.

Я ўзьлез на воз і разам з халатам патануў у сене.

— А ці ня нізка будзе?—нездаволена папытаў я.

Сёмка сапхаў мурог у мех, а пад мех палажыў балота.

— Ну, цяпер якраз,—сказаў ён і сеў.

— Мо' ў цяне тытун ёсьць?—шапнуў ён мне па вуха.

— Няма, а ты й курыш?

— Эх, люблю я, як прыедам, глядзі каб дастаў, а то не павязу.

— Перш завязі, там пабачым,—сьмяяўся я.

Вароты ўжо даўно пазяхалі на падводу. Воз акружылі. Сёмка закруціў на кулак вераўчаныя лейцы і прыгатаваўся ехаць.

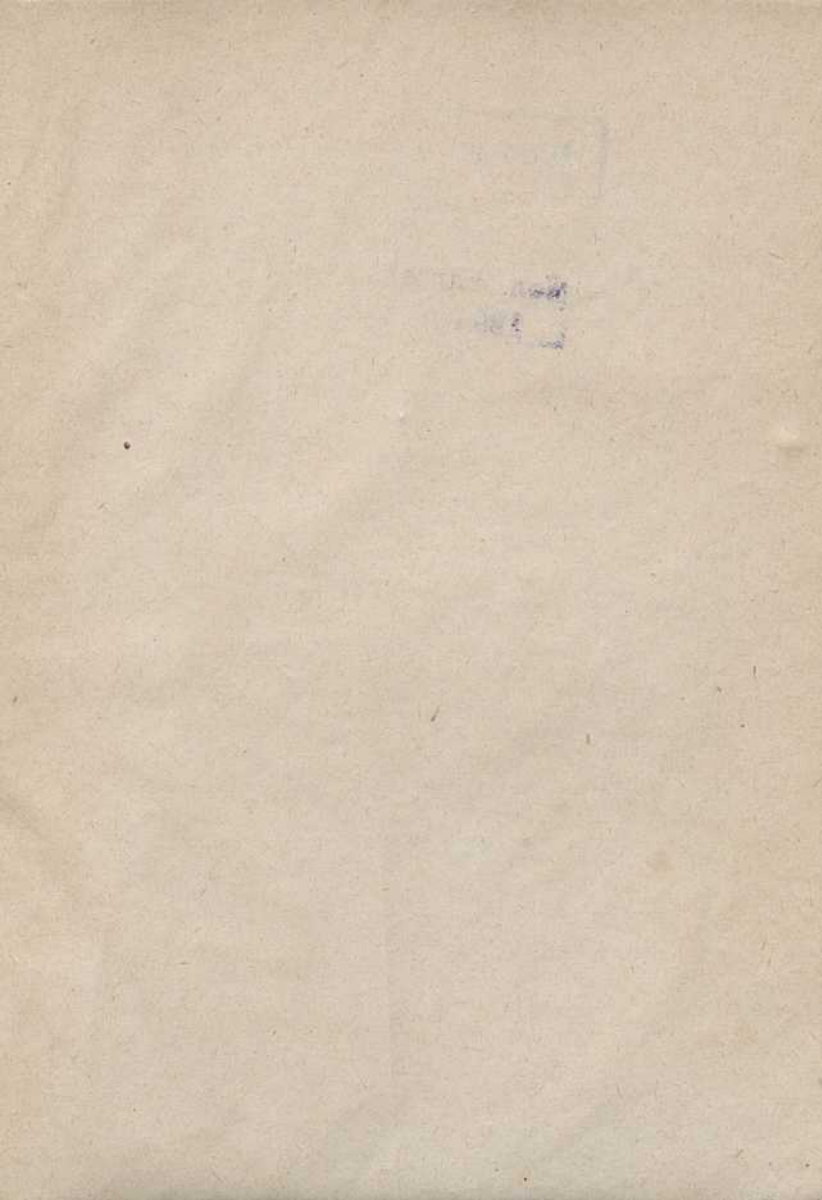
— Ты-ж не забывай мае хаты, глядзі-ж даведвайся,—не адступалася бабка Тадося.

— Добра, добра. Паганяй Сёмка.

Сёмка пацягнуў лейцы.

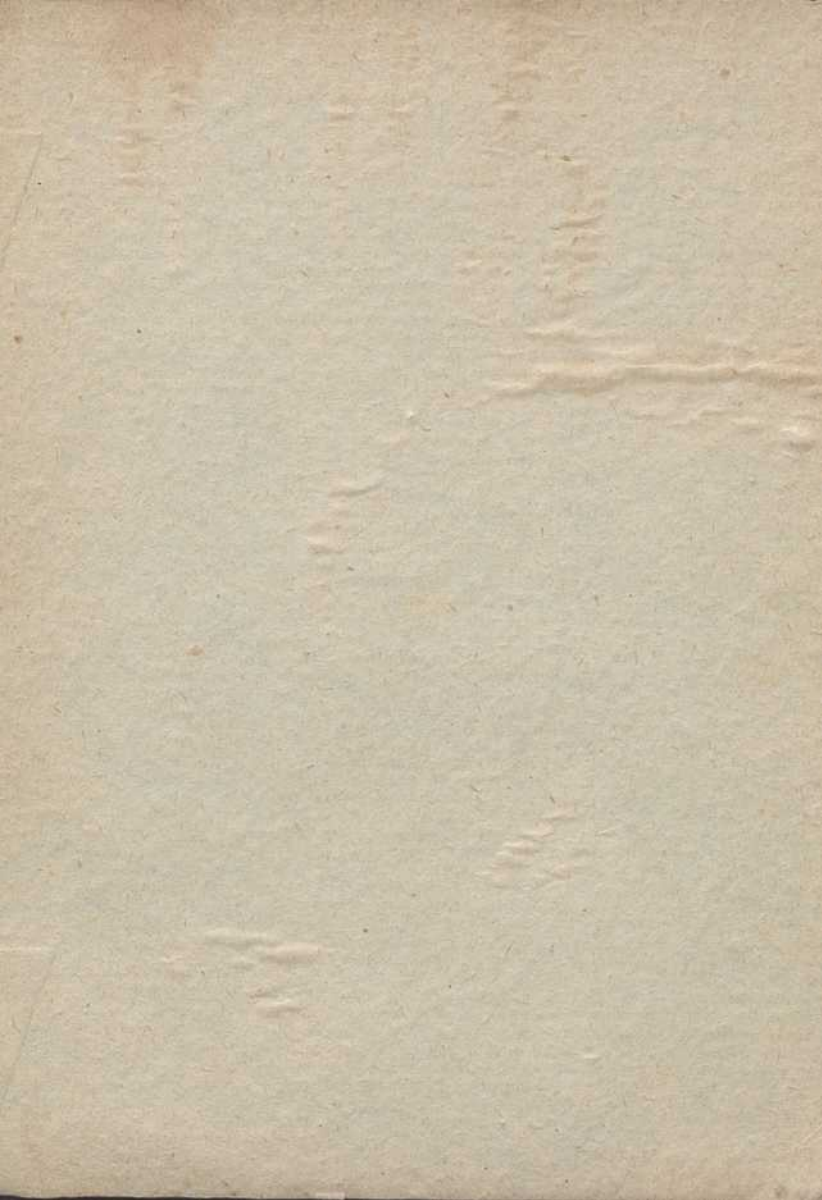
Вёска, клады, магазын, такія знаёмыя, такія блізкія, хутка схаваліся за ўзгоркам.

Кастрычнік-лістапад 1924 г. Масква.

1964 г.

Бол. сэдэв
1994 г.

ЦАНА 25 кап.

80000003 138454

